

ՀՈՒՅՄ

Մշակութային և հասարակական ամսագիր

لویس

LOUYS

Armenian Monthly

ISSN 1682-5446

Բրյուսելում ստորագրվեց ՀՀ-ԵՄ նոր համաձայնագիրը

Այս համարում

Հայերեն բաժին

1-	Խմբագրական.....	0
2-	Հայաստանի Հանրապետություն.....	1
3-	Արևմտյան Հայաստան.....	4
4-	Սփյուռք.....	5
5-	Միջազգային.....	7
6-	Մշակույթ.....	8

Պարսկերեն բաժին

Արցախի պատմություն.....	0-2
Աղվանք, Ադրբեջան.....	2-6

Շապիկի առաջին էջում՝ Մասունցի դավիթ

Վերջին էջում՝ Էդ. Բաղդասարյանի նոր գրքերը

Համար 229, Նոյեմբեր 2017 No. 229, October 2017

ماهنامه لویس - شماره ۲۲۹ آذر ماه ۱۳۹۶

Մշակույթային և Հասարակական Ամսագիր

ԼՈՒՅՍ

Արտոնատեր և գլխավոր խմբագիր՝

Էդ. Բաղդասարյան

Խմբագրական կազմ՝

Թամար Փանոսյան, Վանիկ Բաղդասարյան

Թամ Դարախանյան, Վահիկ Վարդանյան

Էմմա Բեգիջանյան, Հովիկ Վարդումյան,

Սաթենիկ Ավետիսյան, Անդրանիկ Խեչումյան

Փոստարկղ 15875-9488 Թեհրան - Իրան

Էլեկտրոնային փոստ՝ louys_monthly@yahoo.com

Ինտերնետային հասցեն՝ www.louysonline.com

LOUYS

Armenian Cultural and Social Monthly

License-holder and Editor-in-Chief

Edic Baghdasarian

www.Edic-Baghdasarian.com

WEB master: **Baruyr Baghdasarian**

POBox 15875-9488 Tehran – Iran

E-mail : louys_monthly@yahoo.com

Internet : www.louysonline.com

Հոդվածների հեղինակների կարծիքները կարող են չհամընկնել խմբագրության տեսակետներին:

Արտատպության դեպքում հղումը «ԼՈՒՅՍ» - ին պարտադիր է:

ماهنامه لویس

صاحب امتیاز ، مدیر مسئول و سردبیر: ادیک باغدادساریان

نشانی نشریه : تهران صندوق پستی ۹۴۸۸-۱۵۸۷۵

پست الکترونیکی: louys_monthly@yahoo.com

نشانی اینترنت: www.louysonline.com

Համաձայնագիրը նոր գլուխ է բացում Հայաստանի ու Եվրոպական Միության հարաբերություններում. ԱԳ նախարար

Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական Միության միջև Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի ստորագրումը դարձավ այս զագաթաժողովի հիմնական ձեռքբերումներից մեկը: Այդ մասին ասել է ՀՀ ԱԳ նախարար Էդվարդ Նալբանդյանը համաձայնագրի ստորագրումից հետո:

Նրա խոսքով, այս համընդգրկուն և հավակնոտ համաձայնագիրը մեր համատեղ ձեռքբերումն է, որը նոր գլուխ է բացում Հայաստանի ու Եվրոպական Միության հարաբերություններում: «Այն կույր իրավական հիմք է հանդիսանում քաղաքական երկխոսության ամրապնդման, տնտեսական ու ոլորտային համագործակցության ընդլայնման, առևտրի ու ներդրումների համար նոր հնարավորությունների ստեղծման, և շարժունակության մեծացման համար՝ ի շահ մեր քաղաքացիների», - նշել է Նալբանդյանը և հավելել. «Համաձայնագիրը նոր խթան կհանդիսանա ժողովրդավարական հաստատությունների, մարդու իրավունքների, օրենքի գերակայության ամրապնդման ուղղությամբ Հայաստանում ընթացող քարտեզի դրամների համար»:

Ըստ ԱԳ նախարարի, կարելի է, որ համաձայնագիրը վերահաստատում է Եվրոպական Միության հայտարարված հանձնառությունը աջակցելու ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների կողմից Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության հանգուցալուծման ջանքերին ու մոտեցումներին՝ հիմնված միջազգային իրավունքի նորմերի ու սկզբունքների վրա, մասնավորապես՝ ուժի կամ ուժի սպառնալիքի չկիրառման, ժողովուրդների իրավահավասարության ու ինքնորոշման և տարածքային ամբողջականության:

«Հայաստանը պատրաստակամ է այսուհետ ևս զարգացնել և ամրապնդել ԵՄ հետ համապարփակ համագործակցությունը երկկողմ հետաքրքրություն ներկայացնող բոլոր բնագավառներում՝ հիմնվելով այս համաձայնագրի վրա և հաշվի առնելով մեր հանձնառությունները այլ ինտեգրացիոն ձեռագրերում:

Հավատացած ենք, որ նախորդ տարիներին մեր ունեցած ձեռքբերումները կույր հիմք են հանդիսանում շարունակելու ու առավել ընդլայնելու մեր գործընկերությունը և, անշուշտ, այս նոր համաձայնագիրը մեր հարաբերությունները կբարձրացնի որակական նոր մակարդակի», - ասել է նախարարը:

Հայաստանի Հանրապետություն

Բրյուսելում ստորագրվեց Տրանսվրոպական տրանսպորտային ցանցի դեպի Հայաստան ընդլայնման փաստաթուղթը

24.11.2017

Նոյեմբերի 24-ին Բրյուսելում ՀՀ Նախագահի գլխավորած պատվիրակության կազմում գտնվող ԱԳ նախարար Էդվարդ Նալբանդյանը եւ Եվրամիության արտաքին քաղաքականության եւ անվտանգության հարցերով բարձր ներկայացուցիչ Ֆեդերիկա Մոգերինին ստորագրեցին Տրանսվրոպական տրանսպորտային ցանցի դեպի Հայաստանի Հանրապետություն ընդլայնման բարձր մակարդի փոխըմբռնման արձանագրությունը: Փաստաթուղթը միտված է Եվրամիության եւ Արեւելյան գործընկերության երկրների միջեւ տրանսպորտային հաղորդակցության արդյունավետության բարձրացմանը, համատեղ ենթակառուցվածքային առաջնահերթությունների նախանշմանը եւ տրանսպորտային ցանցերի զարգացմանը:

ԵՄ-ն եւ Հայաստանը նոր ավիացիոն համաձայնագիր են կնքել

24.11.2017

ԵՄ-ն Բրյուսելում կայացած «Արեւելյան գործընկերության» գազաթնաժողովի շրջանակում ավարտել է Հայաստանի հետ ավիացիոն համաձայնագրի շուրջ բանակցությունները:

Ենթադրվում է այդ համաձայնագիրը մոտ 87 հազարով ավելացնի ուղևորահոսքը եւ ավելի քան 16 մլն եվրո կրերի առաջին 5 տարիների ընթացքում, ինչպես նաեւ կբարելավի ավիաընկերությունների հասանելիությունը շուկաները՝ ապահովելով ավելի լայն ընտրություն եւ ցածր սակագներ: Տրանսպորտի հարցերով եվրահանձնակատար Վիոլետա Բուկլը նշել է, որ ավիացիոն համաձայնագիրը ոչ միայն կբարելավի շուկաների հասանելիությունը, այլ նաեւ կնպաստի անվտանգության ամենաբարձր ստանդարտների հաստատմանն ու շրջակա միջավայրի պաշտպանությանը: Այն նորն իրան կհաղորդի ավիացիայի զարգացման գործընթացին եւ նոր հնարավորություններ կտա բիզնեսի համար:

Հայկական պատվիրակությունը համաձայնել է իր իշխանություններին հանձնարարել ստորագրել այդ համաձայնագիրը անհրաժեշտ ներքին ընթացակարգերի ավարտից հետո:

Բրյուսելում ստորագրվեց ՀՀ-ԵՄ նոր համաձայնագիրը

24.11.2017

Բրյուսելում քիչ առաջ Հայաստանն ու Եվրամիությունը ստորագրեցին նոր Համապարփակ եւ ընդլայնված գործակցության համաձայնագիրը: Այն ստորագրվել է Արեւելյան գործընկերության գազաթնաժողովի շրջանակներում:

Համաձայնագիրը ստորագրել են ՀՀ ԱԳ նախարար Էդվարդ Նալբանդյանն ու ԵՄ արտաքին քաղաքականության եւ անվտանգության հարցերով գերագույն հանձնակատար Ֆեդերիկա Մոգերինին, նախագահ Սերժ Սարգսյանի ու Եվրոպական խորհրդի նախագահ Դոնալդ Տուսկի ներկայությամբ:

Հայաստանի եւ ԵՄ-ի միջեւ Առցացման համաձայնագրի շուրջ բանակցություններ սկսվել էին 2010 թվականի հուլիսին, որը ներառում էր նաեւ ազատ առևտրի գոտու ստեղծում, սակայն 2013 թվականի սեպտեմբերին Հայաստանը հայտարարել էր Մաքսային միությանն անդամակցելու մասին եւ հրաժարվել ԵՄ-ի հետ համաձայնագրի կնքել: Այդուհանդերձ, 2015-ին ԵՄ-ն եւ Հայաստանը նորից բանակցություններ սկսեցին՝ արդեն նոր համաձայնագրի կնքելու շուրջ: Այս տարվա մարտին նոր Համապարփակ եւ ընդլայնված գործակցության համաձայնագիրը նախաստորագրվեց, իսկ այսօր արդեն ստորագրվեց:

«Բերքառատ Արցախ». Հեռուստամարաթոն-2017-ի ընթացքում հավաքվել է 12.505.456 մլն դոլար

«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի Հեռուստամարաթոն 2017-ի ընթացքում արձանագրվել է 12.505.456 մլն ԱՄՆ դոլարի նվիրատվություն և նվիրատվության խոստում:

«Հայաստան» հիմնադրամից հայտնում են, որ այդ գումարն ուղղվելու է երկու խոշոր ծրագրի. նախ Արցախի տարածքում իրականացվելու է խորքային հորերի հորատում ու նոր ոռոգման ցանցի կառուցում, երկրորդ՝ Արցախում տեղակայվելու են արևային էներգետիկ կայաններ (solar power stations):

Հեռուստամարաթոնն ամեն տարի իրականացվում է ԱՄՆ-ի Լոս Անջելես քաղաքում: Գործունեության 25 տարիների ընթացքում Հիմնադրամը մոտ 700 000 նվիրատուների շնորհիվ ավելի քան 50 000 ծրագիր է իրականացրել Հայաստանում և Արցախում՝ ընդհանուր 350 միլիոն ԱՄՆ դոլար արժողությամբ: Կառուցվել, վերակառուցվել և իրականացվել են ավելի քան 605 կմ ճանապարհ, 580 կմ ջրագիծ ու ջրատար, 149 կմ գազամուղ, 70 կմ էլեկտրագիծ, 359 դպրոց և մանկապարտեզ, 24 համայնքային կենտրոն, 500 տուն և բնակարան, 75 առողջապահական հաստատություն, 58 մշակութային ու սպորտային կենտրոն, 100 ջերմոց, 169 կրթական, մշակութային ու գիտական ծրագրեր:

Այս տարվա խոշոր բարերաններն են.

Անանուն բարերար /ԱՄՆ/- 2.500.000 ԱՄՆ դոլար
Սամվել Կարապետյան- 2.250.000 ԱՄՆ դոլար
Չանգեզուրի Պղնձամուխբեղենային գործարան- 350.000 ԱՄՆ դոլար

Սամվել Ալեքսանյան- 200.000 ԱՄՆ դոլար
Վարդանյանների ընտանիք- 125.000 ԱՄՆ դոլար
Վարուժան Գրիգորյան- 100.000 ԱՄՆ դոլար
Բարսեղ Բեգլարյան-100.000 ԱՄՆ դոլար
Անանուն բարերար /ԱՄՆ/-100.000 ԱՄՆ դոլար
Բաղդասարյանների ընտանիք-/ԱՄՆ/-100.000 ԱՄՆ դոլար
Հենրիկ Տեր-Ղուկասյան /Իրան/- 100.000 ԱՄՆ դոլար
Վալերա Գրուպ- 100.000 ԱՄՆ դոլար

Վահե Կարապետյան- 60.000 ԱՄՆ դոլար
Ժան Մարի Ատամիան- 50.000 ԱՄՆ դոլար
Ալբերտ Բոյաջյան-50.000 ԱՄՆ դոլար

Որքա՞ն գումար են փոխանցել մարաթոնին հայ գործարարները

Լոս Անջելեսում այս պահին ընթացող «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի ամենամյա դրամահավաքին առաջիկա ամենամեծ գումարը նվիրաբերել է «Տաշիր» ընկերությունների խմբի սեփականատեր, ռուսաստանաբնակ գործարար Սամվել Կարապետյանը: Հիմնադրամի գործադիր տնօրեն Արա Վարդանյանը ուղիղ եթերում հայտնել է, թե Կարապետյանը մարաթոնին փոխանցել է 2 մլն 250 հազար դոլար գումար:

Ուղիղ եթերում նշվել է նաև, որ Վարդանյաններ ընտանիքը փոխանցել է 125 հազար դոլար, Չանգեզուրի պղնձամուխբեղենային գործարանը՝ 350 հազար դոլար: ԱԺ պատգամավոր Սամվել Ալեքսանյանը փոխանցել է 200 հազար դոլար, իսկ «Ֆլեշ»-ի սեփականատեր Բարսեղ Բեգլարյանը՝ 100 հազար դոլար: Այլ գործարարներ եւս խոշոր գումարներ են նվիրաբերում:

Հիմնադրամի մամուլի ծառայությունից հայտնում են, Հեռուստամարաթոն 2017-ի թեման «Բերքառատ Արցախն» է: Հեռուստամարաթոնից ստացված գումարն ուղղվելու է երկու խոշոր ծրագրի, նախ Արցախի տարածքում իրականացվելու է խորքային հորերի հորատում ու նոր ոռոգման ցանցի կառուցում, երկրորդ՝ Արցախում տեղակայվելու են արևային էներգետիկ կայաններ (solar power stations):

Հեռուստամարաթոնն ամեն տարի իրականացվում է ԱՄՆ-ի Լոս Անջելես քաղաքում:

Գործունեության 25 տարիների ընթացքում Հիմնադրամը մոտ 700 000 նվիրատուների շնորհիվ ավելի քան 50 000 ծրագիր է իրականացրել Հայաստանում եւ Արցախում՝ ընդհանուր 350 միլիոն ԱՄՆ դոլար արժողությամբ: Կառուցվել, վերակառուցվել եւ իրականացվել են ավելի քան 605 կմ ճանապարհ, 580 կմ ջրագիծ ու ջրատար, 149 կմ գազամուղ, 70 կմ էլեկտրագիծ, 359 դպրոց եւ մանկապարտեզ, 24 համայնքային կենտրոն, 500 տուն եւ բնակարան, 75 առողջապահական հաստատություն, 58 մշակութային ու սպորտային կենտրոն, 100 ջերմոց, 169 կրթական, մշակութային ու գիտական ծրագրեր:

Նախորդ տարի «Իմ Արցախը» խորագրի ներքո անցկացված հեռուստամարաթոնի ընթացքում հանգանակվել է 15 428 777 ԱՄՆ դոլար:

Ինդիանան ճանաչել է Հայոց ցեղասպանությունը

06.11.2017

Ինդիանայի նահանգապետ Էրիկ Ջ. Հոլթմերը հանդես է եկել հայտարարությամբ, որը դատապարտում է 1915 թ. Օսմանյան կայսրությունում երեք միլիոն հայերի, հույների, ասորիների ու սիրիացիների սպանությունը:

Այսպիսով Ինդիանան դարձել է ԱՄՆ 48-րդ նահանգը, որը ճանաչել է Հայոց ցեղասպանությունը, հայտնում է Հայ դատի Ամերիկայի հանձնախմբի Արևելյան թևը: Նահանգապետ Հոլթըմբը նաև նոյեմբերի 6-12 շաբաթը «Հայաստանի շաբաթ» է հայտարարել: Նահանգի հայկական համայնքի ներկայացուցիչները ողջունել են նահանգապետի այդ քայլը՝ նշելով, որ այդ հայտարարությունը հիշեցում է ոչ միայն Ինդիանայի քաղաքացիների, այլև Թուրքիայի կառավարության համար, որը շարունակում է ժխտել ցեղասպանությունը ու արդեն ավելի քան մեկ դար փորձում է «պատանդ պահել ճշմարտությունը»:

Փաստաթղթում ասվում է 20 եւ 21-րդ դարերում ցեղասպանությունների հաջորդական ցիկլի մասին, մասնավորապես հիշատակվում է Մերձավոր արևելքի քրիստոնյաների, եզդիների ու այլ փոքրամասնությունների դեմ ԻՊ-ի ցեղասպանությունը: Վերջում ասվում է, որ ճանաչելով ու մշտապես հիշելով Հայոց ցեղասպանության, Հոլոքոստի ու այլ հանցագործությունների մասին՝ «մենք օգնում ենք պաշտպանել պատմական հիշողությունը, այնպես անել, որ նման վայրագություններն այլևս չկրկնվեն»:

ԱԳ նախարարը Բենիամին Նեթանյահուին ներկայացրել է արցախյան կարգավորման

Նոյեմբերի 7-ին պաշտոնական այցով Իսրայելում գտնվող արտգործնախարար Էդվարդ Նալբանդյանը հանդիպեց Իսրայելի վարչապետ, արտաքին գործերի նախարար Բենիամին Նեթանյահուին:

Հանդիպումը մեկնարկեց ընդլայնված կազմով՝ պատվիրակությունների մասնակցությամբ, ապա շարունակվեց առանձնագրույցի տեսքով:

Ողջունելով հյուրին՝ Իսրայելի վարչապետը կարեւորեց Հայաստանի ԱԳ նախարարի այցն Իսրայել եւ նշեց, որ Իսրայելը պատրաստակամ է ընդլայնել հարաբերությունները Հայաստանի հետ՝ ընդգծելով, որ երկու երկրների միջեւ առկա է համագործակցության մեծ ներուժ:

Ծնորհակալություն հայտնելով այցելության հրավերի եւ ընդունելության համար՝ նախարար Նալբանդյանը Բենիամին Նեթանյահուին փոխանցեց ՀՀ Նախագահ Սերժ Սարգսյանի ողջույններն ու բարեմաղթանքները: Հայաստանի արտգործնախարարը գոհունակությամբ նշեց, որ վերջին շրջանում հայ-իսրայելական շփումներում նկատվում է ակտիվացում եւ համոզունք հայտնեց, որ հիմնվելով երկու ժողովուրդների բարեկամական պատմական հարուստ ավանդույթների վրա, համատեղ ջանքերի շնորհիվ Հայաստանի եւ Իսրայելի հարաբերությունները նոր լիքք կստանան:

Զրուցակիցները նշեցին, որ խորհրդանշական է, որ այցը տեղի է ունենում երկու երկրների միջեւ դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման 25-ամյա հոբելյանական տարում, համոզմունք հայտնելով, որ այն լավ հնարավորություն է անցած ճանապարհը գնահատելու եւ հարաբերությունների զարգացման ուղղությամբ նոր քայլեր ձեռնարկելու համար:

Հանդիպմանը հանգամանալից քննարկում տեղի ունեցավ հայ-իսրայելական երկկողմ օրակարգի հարցերի, միջազգային կառույցներում համագործակցության շուրջ: Մտքեր փոխանակվեցին երկկողմ առևտրատնտեսական կապերի աշխուժացման, գործարար կապերի խթանման, իրավապայմանագրային դաշտի ընդլայնման եւ միջազգային կառույցներում փոխգործակցության սերտացման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, գիտության եւ կրթության, զբոսաշրջության, գյուղատնտեսության բնագավառներում համատեղ ծրագրերի իրականացման հնարավորությունների շուրջ:

Իսրայելի վարչապետը եւ Հայաստանի ԱԳ նախարարը անդրադարձան Երուսաղեմում հայկական հարուստ պատմամշակութային ժառանգությանը:

Վարչապետ Նեթանյահուն ու նախարար Նալբանդյանը մտքեր փոխանակեցին տարածաշրջանային եւ միջազգային հրատապ խնդիրների, մերձավորարեւելյան զարգացումների շուրջ:

Էդվարդ Նալբանդյանը ներկայացրեց դարաբաշխ հիմնախնդրի բացառապես խաղաղ կարգավորման ուղղությամբ Հայաստանի եւ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահ երկրների ջանքերը:

ԱՄԷ դեսպան. Հայաստանի հետ հարաբերությունները հասել են ռազմավարական գործընկերության

30.11.2017

Նոյեմբերի 30-ին Երեւանում Արաբական Միացյալ Էմիրությունների (ԱՄԷ) հիմնադրման 46-ամյակն են նշել: Միջոցառմանը ներկա էին Հայաստանում դիվանագիտական առաքելությունների հավատարմագրված ներկայացուցիչները, կառավարության ներկայացուցիչները եւ այլ հյուրեր:

Իր ողջունի խոսքում Հայաստանում Արաբական Միացյալ Էմիրությունների դեսպան Ջասիմ Մուհամմեդ Ալ Կասիմին նշել է, որ երկրների միջեւ հարաբերությունները գտնվում են բարձր մակարդակի վրա եւ անցյալ տարի հասել են ռազմավարական գործընկերության մակարդակի:

Նրա խոսքով՝ անցյալ տարվա ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի վերջին այցը ԱՄԷ, Աբու Դաբիի թագաժառանգի առաջիկա այցը Հայաստան, ինչպես նաեւ այս տարվա հուլիսին ԱՄԷ արտգործնախարարի Երեւան այցը վկայում

են այն մասին, որ կողմերը նոր մակարդակի հարաբերություններ են հաստատում:

Դեսպանը շեշտել է, որ երկրների միջեւ ապրանքաշրջանառությունը այս տարվա 9 ամիսների ընթացքում հասել է 140 մլն դոլարի՝ ի տարբերություն նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 71 մլն դոլարի ցուցանիշի, իսկ Հայաստանից ԱՄԷ թռիչքների քանակը շաբաթական մինչեւ 18-ի է հասել:

«Ալնիհայտ է, որ երկու բարեկամ երկրների միջեւ տնտեսական հարաբերությունների զարգացումը, ինչպես նաեւ Հայաստանում ԱՄԷ-ի ներդրումների անը վկայում են Հայաստանի տնտեսության մեջ գործարար վստահության մասին, ինչին նպաստել են նաեւ հայ գործարարների ջանքերը», - ասել է դեսպանը:

Արեւմտյան Հայաստան

Թուրքիայի Այնթափում ջնջվում են հայկական հետքերը. թուրքական կայքի անդրադարձը

Թուրքիայի նախկինում հայաշատ Այնթափ քաղաքի հայկական թաղամասի ոչնչացման վերաբերյալ նյութ է հրապարակել թուրքական GazeteKarinca կայքը:

Կայքն իր հրապարակման սկզբում շեշտել է, թե Այնթափում 1915-ի Հայոց ցեղասպանությունից հետո հայերին պատկանող եւ պատմական արժեք ներկայացնող մի շարք շինություններ վերածվել են մզկիթների կամ սրճարանների: Հայերի մասին ամենակարեւոր հետքը կրող Էրեհան թաղամասի ամենաբարձրադիր վայրում կառուցված Սուրբ Աստվածածին եկեղեցին 2010-ին վերանորոգման անվան տակ վերածվեց Փրկության մզկիթի: Բացի այդ, եկեղեցու ներսում գտնված եւ քրիստոնեության մասին վկայող որմնանկարները ջնջել են:

Կայքը նշել է նաեւ, որ Այնթափում կան նաեւ հայերին պատկանած այգիներով եւ մի քանի հարկից բաղկացած տներ, որոնց մեծ մասը վերածվել է սրճարանների կամ որպես բուտիկ-հյուրանոց է ծառայություն մատուցում տեղացի եւ արտասահմանցի զբոսաշրջիկներին:

Սիյունք

Պոլսահայ համայնքի երկընտրանքը՝ նոր պատրիարք ընտրելիս. թշնամանք եւ գաղտնի գործարք

Մի քանի տարի շարունակ Ստամբուլում խոշոր վեճ էր հասունանում պոլսահայ համայնքի անդամների միջև՝ Հայոց նոր պատրիարքի ընտրության ծրագրերի շուրջ. առճակատումը պատմական խոր արմատներ ունի և վերջերս ավելի է սրվել Հայոց պատրիարք Մեսրոպ Մութաֆյանի անբուժելի հիվանդության կապակցությամբ, որն ի վիճակի չէ կատարել իր պարտականությունները Այցեիյանի հիվանդության պատճառով: Այս մասին իր հոդվածում գրում է «Կալիֆորնիա Կուրիեր» թերթի հրատարակիչ և խմբագիր Հարութ Մասունյանը:

Նա, մասնավորապես գրել է.

«Երբ պոլսահայ համայնքի որոշ անդամներ փորձեցին նոր պատրիարք ընտրել անգործունակ Մեսրոպ պատրիարքին փոխարինելու համար, Թուրքիայի իշխանությունները պաշտոնապես հայտարարեցին, որ քանի դեռ գործող պատրիարքը ողջ է, նոր պատրիարք չի կարող ընտրվել: Նույնիսկ այժոռակից պատրիարք ընտրելու խնդրանքը մերժվեց Ստամբուլի նահանգապետի կողմից:

Թուրքիայի իշխանությունները օգտվեցին այն պատրվակից, որ հայ համայնքի 1863 թ. ազգային սահմանադրությամբ նախատեսված չէ այժոռակից պատրիարքի պաշտոն: Սակայն խնդիրն այն է, որ տասնամյակներ առաջ թուրքական կառավարությունն անվավեր էր ճանաչել այդ սահմանադրությունը: Եթե կառավարությունն իր որոշումը կայացնում է չգործող սահմանադրության հիման վրա, ուրեմն նա ճանաչում է դրա վավերականությունը: Եթե սահմանադրությունը վավերական է, ուրեմն հայ համայնքն իրավունք ունի ընտրելու պատվիրակներ, որոնք էլ իրենց հերթին կարող են ընտրել նոր պատրիարք: Ցավոք, հայ համայնքը չմտածեց այս հակասությունը թուրքական կառավարության ուշադրությանը ներկայացնելու մասին:

Մենք հիշում ենք, որ Մեսրոպ պատրիարքը մինչ 1998 թ. իր ընտրությունը նույնպես արժանացավ թուրքական իշխանությունների դիմադրությանը: Ի վերջո, նա գնաց Անկարա և «գործարք կնքեց» փակ դռների հետևում թուրք պաշտոնյաների հետ, ինչը նրան հնարավորություն տվեց պատրիարք ընտրվել: Շուտով նա սկսեց աջակցել տարբեր թուրքական հարցերի, ներառյալ այցեություններ Արևմտյան Եվրոպայի երկրներ՝ հանդես գալով Եվրամիությանը Թուրքիայի անդամակցության օգտին և մի շարք այցեություններ Միացյալ Նահանգներ՝ թուրքական իշխանությունների խնդրանքով հրապարակային ելույթներ ունենալու համար:

Այս տարվա սկզբին պոլսահայ համայնքի մի քանի անդամներ որոշեցին նոր պատրիարք ընտրելու մեկ այլ փորձ կատարել, որի շարժառիթը պատրիարքարանի փոխանորդ Արամ արքեպիսկոպոս Աթեշյանի հանդեպ ունեցած իրենց դժգոհությունն էր և լիարժեք պատրիարք ունենալու ցանկությունը: Խնդիրն այն էր, որ Աթեշյանը չիրաժարվելն իր պաշտոնից, փակում էր նոր ընտրությունների դուռը, տեղական և համաշխարհային հայության, մասնավորապես Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի կողմից ճնշումներից հետո,

պայմանավորվածությունն ձեռք բերվեց, որ Արք.Աթեշյանը հրաժարական կտա և տեղապահ կընտրվի Գերմանիայի հայկական եկեղեցու թեմի առաջնորդ, Արք. Գարեգին Բեկչյանը՝ նոր պատրիարքի ընտրությունները կազմակերպելու համար:

Այս համաձայնությունից շատ չանցած, մի խումբ հայտնի պոլսահայեր հանձնաժողով ստեղծեցին պատրիարքի ընտրությունները նախաձեռնելու համար, թեև համայնքում բոլորն էլ գիտեին, որ թուրքական իշխանությունները դեմ էին նման ընտրություններին: Փաստորեն, մինչ Արք. Բեկչյանը ընտրվում էր տեղապահ, Արք. Աթեշյանը նամակ ստացավ Ստամբուլի նահանգապետից՝ տեղեկանալով, որ թուրքական իշխանությունը չի ճանաչում Արք. Բեկչյանի ընտրությունը և շարունակում է Արք. Աթեշյանին համարել օրինական փոխանորդ: Ցավոք, Արք. Աթեշյանն այդ նամակը ներկայացրեց նախաձեռնակ մարմնին միայն այն բանից հետո, երբ նրանք Արք. Բեկչյանին արդեն ընտրել էին իր պաշտոնում: Այս դրվագն ավելի խորացրեց թշնամությունը Արք. Աթեշյանի դեմ հանդես եկողների մոտ, և նրանք շարունակեցին աջակցել Արք. Բեկչյանին:

Այս երկընտրանքի լուծման համար Արք. Բեկչյանը նամակ գրեց Ստամբուլի նահանգապետին՝ հանդիպում խնդրելով: Պատասխանին 60 օր սպասելուց հետո, Արք. Բեկչյանը մեկնեց Գերմանիա՝ հանդիպելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի հետ, նրա այցելության ժամանակ:

Մինչ Արք. Բեկչյանը գտնվում էր Թուրքիայից դուրս, Ստամբուլի նահանգապետը հանդիպման հրավիրեց Արք. Աթեշյանին, Սահակ եպիսկոպոս Մաշայանին և նախաձեռնող նախաձեռնակ մարմնի ղեկավարին: Պարզ էր, որ նահանգապետը չէր ցանկանում հանդիպել Արք. Բեկչյանի հետ, ում ընտրությունը նա չէր ճանաչում:

Բանավեճն ավելի սաստկացավ տեղի հայ համայնքի այն անդամների միջև, որոնք իրենց ավելի իրատես էին համարում, ընդունելով Թուրքիայի իշխանությունների դերը պատրիարքի ընտրություններում, և նրանց՝ որոնք մերժում էին թուրքական իշխանությունների ցանկացած միջամտություն: Արք. Աթեշյանի կողմնակիցները ընդգծում էին՝ անիմաստ է դեմ լինել թուրքական հզոր իշխանությունների ցանկություններին, որոնք ձերբակալել էին ընդդիմության հազարավոր անդամների և նույնիսկ ձեռնոց նետել այնպիսի հզոր երկրների, ինչպիսիք են Գերմանիան և Միացյալ Նահանգները: Ավելին, Արք. Աթեշյանի կողմնակիցները նշում էին, որ եթե Գարեգին Բ կաթողիկոսը կարող է միջամտել Պոլսո պատրիարքարանի՝ ինքնավար հաստատության ընտրություններին, ապա անկախ նրանից, թե որքան անցանկալի է, հասականալի կլինի, որ Թուրքիայի նախագահը իրավունք կունենա միջամտել իր երկրում տեղի ունեցող ընտրություններին:

Դրությունը ավելի վատթարացավ, երբ մինչ Գերմանիայից Արք. Բեկչյանի վերադարձը, նախաձեռնակ մարմնի հինգ անդամները հրաժարական տվեցին Ստամբուլի նահանգապետի հետ ունեցած հանդիպումից հետո: Հանձնաժողովի մյուս անդամները, մինչ որոշում կայացնելը, ցանկացան սպասել Արք. Բեկչյանի վերադարձին:

Արք. Բեկչյանը, Ստամբուլ վերադառնալուց և նախաձեռնող հանձնաժողովի հետ խորհրդակցելուց հետո, հայտարարեց, որ նա նամակ կգրի Թուրքիայի ներքին գործերի

նախարարին՝ առերես հանդիպման խնդրանքով: Հաշվի չառնելով Ստամբուլի նահանգապետի հստակ հրահանգները՝ Արք. Բեկչյանը շարունակեց մնալ իր պաշտոնում:

Արք. Բեկչյանի մտադրությունը, մասնավոր հանդիպում ունենալու ներքին գործերի նախարարի հետ, հղի է որոգայթներով: Ինչպես Արք. Սուրբաֆյանի դեպքում, Արք. Բեկչյանը ևս կարող է մասնավոր գործարք կնքել նախարարի հետ՝ խոստանալով այսուհետ կատարել թուրքական իշխանությունների հանձնարարությունները: Արք. Բեկչյանը, որպես Գերմանիայի թեմի առաջնորդ, իր պաշտոնավարման ընթացքում պարբերաբար խոսել է Հայոց ցեղասպանության մասին:

Մյուս տարբերակն այն է, որ Արք. Բեկչյանը կարող է հրաժարվել իր պաշտոնից՝ դուռ բացելով Արք. Աթեշյանի պատրիարք ընտրվելու համար, որը դեմ կլինի պոլսահայ համայնքի մեծամասնության ցանկություններին, սակայն կհամապատասխանի թուրքական իշխանության նախապատվությանը»:

Ֆրանսիայի նախագահը մրցանակ է հանձնել Դինքի կնոջը

Ֆրանսիայի նախագահ Էմանուել Մակրոնը անձամբ է Ժակ Շիրակի անվան «Հակամարտությունների կանխարգելման մրցանակը» հանձնել Հրանտ Դինքի կնոջը՝ Ռաբել Դինքին:

Թուրքական Diken-ի փոխանցմամբ՝ Ֆրանսիայի նախագահը շեշտել է, թե Ռաբել Դինքի ղեկավարած հիմնադրամը մեծ աշխատանք է իրականացրել թուրքական լրատվամիջոցներում ատելության դրսևորումները բացահայտելու, հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորմանը նպաստելու եւ ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում:

Ռաբել Դինքն իր հերթին շեշտել է, որ հիմնադրամը ստեղծվել է Հրանտ Դինքի սպանությունից հետո, երբ ընկերներով որոշում է կայացվել շարունակել Դինքի պայքարը: «Հիմնադրամի նպատակն է Թուրքիայում գլուխ բարձրացնող խտրականության դեմ պայքարը, երկխոսության եւ խաղաղության լեզուն, տարբեր ինքնություններին միմյանց հետ մերձեցնել եւ պահպանել մշակութային -առանգությունը», -ասել է Հրանտ Դինքի կինը:

Զիմբաբվեի փոքրաթիվ հայերն աշխատում են հիմնականում բժշկության ասպարեզում. Լեւոն Արեւշատյան

Զիմբաբվեում բնակվող հայերի թիվը չի գերազանցում 30-ը՝ ներառյալ աֆրիկյան այս պետությունում հաստատվածների թոռներն ու ծոռները: Այս մասին հայտնեց Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության Զիմբաբվեի գրասենյակի նախկին տնօրեն Լեւոն Արեւշատյանը: Նա Զիմբաբվեում է բնակվում 1998 թվականից:

Լեւոն Արեւշատյանի փոխանցմամբ՝ Զիմբաբվեում բնակվող հայերի մի մասն արդեն քաղաքացիություն ունի, ոմանք՝ ժամանակավոր կեցության իրավունք:

Ինչպես ամենուր՝ այստեղ նույնպես կարողանում են աշխատանք գտնել: «Հայն աշխատասեր է: Այստեղ էլ աշխատում են: Բժշկության ասպարեզում կան հայեր՝ բժիշկներ, ատամնաբույժներ: Ես էլ աշխատում էի որպես համաճարակաբանության գծով խորհրդատու: Կան նաև բիզնեսով զբաղվող հայեր», - պատմում է Արեւշատյանը:

Հայերը Զիմբաբվեում փոքրաթիվ են, բայց կապված են միմյանց. պարբերաբար հանդիպում են, այցելում միմյանց: «Մեծ համայնք չկա, ինչպես Հարավային Աֆրիկայում: Ի դեպ՝ այնտեղ նույնիսկ ցանկանում էին հայկական եկեղեցի կառուցել, բայց հարցը մինչև հիմա չի լուծվել: Հարավային Աֆրիկայում շուրջ 300 հայ կա: Այնքան էլ մեծ թիվ չէ, բայց եթե եկեղեցի ունենային, շատ լավ կլիներ», - ասում է Լեւոն Արեւշատյանը:

Նա 20 տարի աֆրիկյան տարածաշրջանում է աշխատել՝ Նիգերիայից մինչև Կոնգո. գործի բերումով համաճարակաբանն աֆրիկյան ավելի քան 30 երկրում է եղել: Վստահեցնում է, որ Զիմբաբվեի նման ծաղկուն երկիր Աֆրիկայում չի տեսել:

«Այս երկիրը հրաշալի ենթակառուցվածքներ ունի՝ ճանապարհներ, կոմունիկացիաներ, հրաշալի եղանակային պայմաններ են, բժշկության մակարդակն էլ ժամանակին շատ բարձր էր: Բացի այդ, քանի որ Մուզաբենի (Զիմբաբվեի նախկին նախագահը - խմբ.) ուսուցիչ է եղել, մեծ նշանակության էր տալիս կրթությանը: Զիմբաբվեի բնակչության 90 տոկոսը գրագետ է համարվում: Մաչտեսնված բան է, աֆրիկյան ոչ մի երկրում գրագետ բնակչությունն այդքան մեծ թիվ չի կազմում: Օրինակ՝ ՀԱՀ-

ում խոշոր քաղաքներ կան՝ զեղեցիկ շենքերով, բայց ես եղել եմ նաև գյուղական բնակավայրերում. մեծ չքավորություն է տիրում այդ երկրում: Դա համեմատում եմ Զիմբաբվեի հետ եւ կարծում եմ, որ Զիմբաբվեն աֆրիկյան տարածաշրջանի մարգարիտն է, բայց սխալ ձեռքում է հայտնվել: Եթե ճիշտ ձեռքում լինի, հրաշալի հեռանկարներ կունենա եւ կարող է լավագույն պայմաններն ապահովել բնակչության համար», - ամփոփում է Լեւոն Արեւշատյանը:

Միջազգային

Լապշինը մտադիր է ՄԻԵԴ-ում Ադրբեջանի դեմ բողոք ներկայացնել

Բլոգեր Ալեքսանդր Լապշինը մտադիր է ՄԻԵԴ-ում Ադրբեջանի դեմ բողոք ներկայացնել:

«Ինչքան լավն են իմ Մոսկվայի, Լոնդոնի, Թեյ Ավիվի, Կիևի ադրբեջանցի ընկերները, այնքան տհաճ է այդ պետությունը: Մենք մոտավորապես 1-1,5 ամսից կհիշենք նրանց մասին, երբ իմ բողոքը հանսի Ստրասբուրգ ՄԻԵԴ-ին», - puerrto.livejournal.com -ում գրել է բլոգերը:

Լապշինը նաև նշել է, որ «վրդովվելով նրանից, որ ՌԴ-ն իմ Բաքվում գտնվելու ժամանակ պաշտպանում էր իմ իրավունքները, Ադրբեջանի իշխանություններն իրենց ադրբեջանալեզու լրատվամիջոցներով սկսել էին ցեխ նետել Ռուսաստանի դեկլարության վրա:

Սկզբում վիրավորում էին ԱԳՆ մամուլի ծառայության դեկլարար Մարիա Զախարովային:

Այժմ հասել են ՌԴ ԱԳ նախարար Սերգեյ Լավրովին՝ նրան բառացի «Ռուսաստանի հայկական արտաքին գործերի նախարար» անվանելով»:

2016 թվականի վերջում Լապշինը Ադրբեջանի խնդրանքով Մինսկում ձերբակալվել էր: Ադրբեջանը նրան առանց Բաքվի հետ համաձայնեցնելու ԼՂ այցելության համար սեւ ցուցակում էր ընդգրկել:

Մեպտեմբերի 11-ին Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը Լապշինին ներում շնորհելու մասին հրամանագիր էր ստորագրել:

Միաժամանակ պարզվել է, որ բանտում Լապշինին քիչ էր մնում ինքնասպանության են հասցնելին:

Ալեքսանդր Լապշինը հավաքում է ադրբեջանական բանտում բռնությունը հաստատող փաստաթղթեր Լապշինի կալանավորումը գլխացավանք էր Ադրբեջանի համար. փաստաբան

Լապշին. Կարծիք կա, որ Ադրբեջանին չի կարելի ներել ինձ սպանելու փորձը

Մշակույթ

Խորհրդային Հայաստանի հիմնադրման 97-ամյակի
առիթով (29.11.1920-29.11.2017)

Կրթություն եւ գիտությունը Հայաստանում (1945-1990)

Էդ. Բաղդասարյան

Կրթությունը

Հայրենական պատերազմի հաղթական ավարտից հետո կրթության ասպարեզում նկատելի տեղաշարժեր կատարվեցին: Դպրոցական եւ բարձրագույն կրթության համակարգերը վերելք ապրեցին: 1958թ. օրենք ընդունվեց կյանքի հետ դպրոցի կապն ամրապնդելու եւ 8-ամյա պարտադիր ուսուցման անցնելու մասին: 1966թ. խնդիր դրվեց անցնել ընդհանուր միջնակարգ կրթության: Դրա իրականացումը պահանջեց մեծ ջանքեր եւ շուրջ 10 տարի ժամանակ:

Հետեւողական ուշադրություն էր դարձվում դպրոցական հարմարավետ շենքերի շինարարությանը: Բավական է նշել, որ միայն 1966թ. հանրապետությունում շահագործման հանձնվեց 150 դպրոցական շենք: Մեծ ուշադրություն դարձվեց միջնա-կարգ մասնագիտական կրթությանը եւ երեկոյան ուսուցմանը: 1980թ. միջնակարգ դպրոցների թիվը հասավ 943-ի, իսկ տեխնիկումներինը՝ 70-ի:

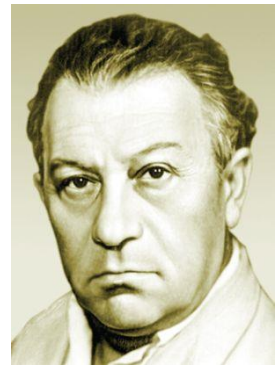
Որոշակի առաջընթաց կատարվեց նա եւ բարձրագույն կրթության ոլորտում: Հետպատերազմյան տարիներին կառուցվեցին պոլիտեխնիկական, գյուղատնտեսական, մանկա-վարժական ինստիտուտների, Երեւանի պետական համալսարանի նոր ուսումնական շենքերը: Արդի տեխնիկական մասնագիտությունների գծով բացվեցին նոր ֆակուլտետներ ու բաժիններ: Մանկավարժական ինստիտուտի մասնաճյուղեր հիմնվեցին Լենինականում եւ Կիրովականում: Հանրապետությունում գործում էր 14 բուհ, ուր կադրեր էին պատրաստում ավելի քան 100 մասնագիտությունների գծով:

Գիտությունը

Հայրենական պատերազմի ետոն շրջանում՝ 1943թ., հիմնադրվեց Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիան: Նրա հիմնադիր անդամների մեջ էին գիտության տարբեր բնագավառների մեծանուն մասնագետներ Լեւոն եւ Հովսեփ Օրբելիները, Աբրահամ եւ Արտեմ Ալիխանյանները, Վիկտոր Համբարձումյանը, պատմաբան Հակոբ Մանանդյանը, գրականագետ Մանուկ Աբեղյանը, լեզվաբան Հրաչյա Աճառյանը, բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը եւ ուրիշներ: Գիտությունների ակադեմիայի առաջին նախագահ ընտրվեց արեւելագետ Հովսեփ Օրբելին, որին 1947 թ. փոխարինեց աստղաֆիզիկոս Վիկտոր Համբարձումյանը:

Արտեմ Ալիխանյան - 1908-1978

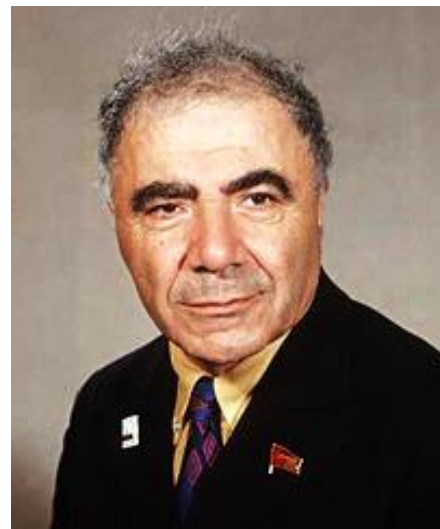
Աբրահամ Ալիխանով 1904-1970

Գիտությունների ակադեմիայի ստեղծումը նոր թափ հաղորդեց գիտական հաստատությունների ուժերը միավորելուն եւ խթանեց հանրապետությունում գիտության զարգացումը:

Տեսական եւ կիրառական մաթեմատիկայի ուղղությամբ կատարված ուսումնասիրությունները հանգեցրին լայն ճանաչման արժանացած մաթեմատիկական դպրոցի ստեղծմանը: Ֆիզիկայի տարբեր բնագավառներում կատարված հետա-գոտությունների հիման վրա զարգացան արտադրության միանգամայն նոր ճյուղեր՝ կիրեռնետիկան, ռադիոտեխնիկական եւ էլեկտրոնային արտադրությունը:

Աստղագիտության բնագավառում կատարվող ուսումնա-սիրությունները լայն ճանաչման արժանացան: Բյուրականի աստղադիտարանը ակադեմիկոս Վ.Համբարձումյանի գլխավորությամբ դարձավ համաշխարհային հնչեղություն ունեցող աստղագիտության կենտրոն:

Նշանակալի հաջողություններ ձեռք բերվեցին քիմիական եւ կենսաբանական գիտությունների ասպարեզում:

Վիկտոր Համբարձումյան - 1908-1996

Լուրջ ձեռքբերումներ արձանագրվեցին հայագիտության տարբեր բնագավառներում՝ հայ ժողովրդի պատմության, լեզվի, գրականության, կերպարվեստի, երաժշտության եւ մյուս ասպարեզներում: Գաղափարական

¹ - Հեղինակների կոլեգիա, Հայոց Պատմութիւն, էջ 444-445:

հարկադրանքի թուլացման պայմաններում 1950-ական թվականների վերջերից պատմա-բանները սկսեցին Հայկական հարցի, ազգային ազատագրական պայքարի, հայկական գաղթավայրերի եւ սփյուռքի պատմության ուսումնասիրությունը: Պատմագրության ասպարեզում կատարված ուսումնասիրությունների հիմքի վրա ստեղծվեց ,Հայ ժողովրդի պատմություն² ութհատույակը, որը մեր ժողովրդի ամբողջական պատմությանը նվիրված, նախադեպը չունեցող ծանրակշիռ կոլեկտիվ աշխատություն էր: Նույն ձեռով ստեղծվեց ,Հայ Նոր գրականության պատմություն³ հինգհատույակը եւ այլն: Արժեքավոր աշխատություններ ստեղծվեցին հայոց լեզվի պատմության, քերականության վերաբերյալ: Հրատարակվեցին մի շարք արժեքավոր բառարաններ: Արվեստագետները ստեղծեցին հայ երաժշտությանը, թատրոնին, կերպարվեստին նվիրված աշխատություններ:

Մատենադարանը գրադարանային կարգավիճակից վերափոխվեց գիտահետազոտական հիմնարկության եւ, տեղափոխվելով ձեռագրերի պահպանության հարմարավետ շենք, սկսեց արդյունավետ զբաղվել սկզբնաղբյուրների ուսումնասիրության ու հրատարակման գործով:

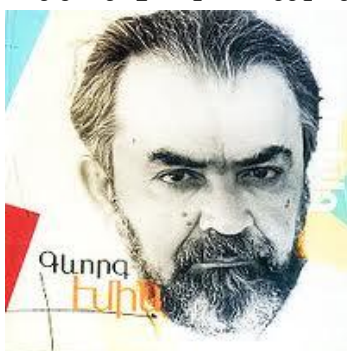
Հանրապետության կյանքում նշանակալի երեւոյթ էր 12 հատորով ,Հայկական Սովետական հանրագիտարանի⁴ ստեղծումը, իսկ 13-րդ հատորը ամբողջությամբ նվիրված է Հայաստանի պատմության ու մշակույթին⁵:

Գրականություն

Հայրենական պատերազմը լայն արտացոլում գտավ գրականության մեջ: Պատերազմի տարիներին գեղարվեստական որոշ երկերի կողքին առաջատար էր դարձել հրապարակախոսությունը: Բազմաթիվ հոդվածներով հանդես եկան Ավ. Իսահակյանը, Դ. Դեմիրճյանը, Հր. Քոչարը, Ն. Չարյանը եւ ուրիշներ: Այդ շրջանի գեղարվեստական ծավալուն գործերից նշանավոր են Դ. Դեմիրճյանի ,Վարդանանք⁶ եւ Ստ. Չոբյանի ,Պապ թագավոր⁷ պատմավեպերը: Հետպատերազմյան առաջին տասնամյակում գրականության մեջ գերիշխող էր դարձել պատերազմի թեմատիկան: Պատերազմին նվիրված ծավալուն երկեր ստեղծեցին Մերո Խանգաղյանը (Մեր գնդի մարդիկ⁸) եւ ուրիշ գրողներ: Չափածո երկերով զինվորի սիրանքը գովեցեցին Համո Սահյանը, Վահագն Դավթյանը, Հրաչյա Հովհաննիսյանը, Գեորգ Էմինը եւ շատ ուրիշներ:

Ստ. Չոբյան

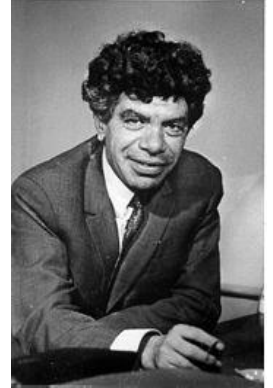

Գ. Էմին

Գրողների ավագ սերնդի հետ արժեքավոր գործեր ստեղծեցին երիտասարդ գրողները: Ստեղծագործական նոր բարձունքներ նվաճեց հայ պոեզիայի ականավոր ներկայացուցիչներից Հովհաննես Շիրազը: Նրա բանաստեղծությունների մեջ առաջնակարգ տեղ էր գրավում հայրենիքի սիրո գաղափարը:

Հ. Շիրազ

Պ. Մեակ

Ամբողջ ուժով հնչեց Պարույր Մեակի տաղանդը, մարդու ազատությունն ու բարոյական վեհ հատկությունները գովերգող նրա մարտական քնարը: Նրա լավագույն ստեղծագործություններից է ,Անրեւի զանգակատուն⁹ պոեմը, որը նվիրված է հայ մեծ երգահան Կոմիտասի կյանքին:

Ստեղծագործական նոր բարձունքների հասան Ս. Կապուտիկյանը, Վ. Դավթյանը, երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչներից Ռ. Դավոյանը, Լ. Դուրյանը եւ ուրիշներ:

Մի խումբ անվանի գրողներ իրենց ըստեղծագործություններում անդրադարձան հայ ժողովրդի պատմական անցյալին, նրա ազգային ազատագրական պայքարի հերոսական դրվագներին: Լայն ճանաչում ստացավ Հրաչյա Քոչարի ,Նահապետ¹⁰ ստեղծագործությունը, ուր ներկայացվում է հայ ժողովրդի 1915 թ. ողբերգությունը եւ կյանքը շարունակելու հայ մարդու հաստատակամությունը: Նույն թեմատիկայով գեղարվեստական արժեքավոր գործեր ստեղծեցին Խ.Դաշտենցը, Գ. Մահարին, Մ. Գալշոյանը, Ս. Ալաջաջյանը եւ ուրիշներ:

Հասարակության կողմից լայն ընդունելության արժանա-ցան տաղանդավոր արձակագիր Հրանտ Մաթեոսյանի ստեղծագործությունները, ինչպես նա եւ Վարդգես Պետրոս-յանի եւ ուրիշների երկերը:

Նկատելի հաջողություններ ձեռք բերվեցին նաեւ հայ թատերգության (Գ. Տեր-Գրիգորյան, Պ. Չեյթունցյան) եւ գրականության մյուս ճյուղերում:

Թարգմանվել ու հայերեն են հրատարակվել համաշխարհային արժեք ներկայացնող ռուս եվրոպական հեղինակների երկեր: Տպագրվել են հայ դասական հեղինակների երկերի բազմահատույակներ¹¹:

² - Հայոց Պատմություն, Երեւան, 1994, էջ 440-443:

³ - Նույն տեղում, էջ 446-448:

Արվեստ

Հետպատերազմյան ժամանակաշրջանը դարձավ արվեստի տարբեր ճյուղերի՝ երաժշտության, թատրոնի ու կինոյի, կերպարվեստի, ճարտարապետության զարգացման պատմական մի փուլ:

Հայ երաժշտական արվեստը նշանավորվեց ժանրերի բազմազանությամբ: Հայ երգահանների համաստեղության մեջ առաջատար դեր էր կատարում համաշխարհային ճանաչման արժանացած Արամ Խաչատրյանը: Նրա ,Սպարտակ՝ բալետը, բեմադրվելով աշխարհի շատ երկրներում, մեծ հաջողություններ ունեցավ:

Երաժշտության տարբեր ժանրերում արժեքավոր գործեր ստեղծեցին երգահաններ Անտ Բաբաջանյանը, Ալեքսանդր Հարությունյանը, Էդվարդ Միրզոյանը, Էդգար Հովհան-նիսյանը, Ավետ Տերտերյանը, Տիգրան Մանսուրյանը եւ ուրիշներ:

Հայ երիտասարդության շրջանում մեծ ընդունելություն գտան Արթուր Մեսյանի, Ռուբեն Հախվերդյանի գործերն ու նրանց կատարումները:

Հայ դասական եւ ժողովրդական երաժշտությունը լայն հասարակությանը հասկանալի ու հոգեհարազատ դարձնելուն նպաստեցին կատարողական լավագույն կոլեկտիվները, Հայաստանի պետական երգչախումբը Հ. Չերիջյանի գլխավորությամբ: Երաժշտական-ազգագրական մի շարք խմբեր մեծ աշխատանք են տանում պատմական Հայաստանի տարբեր շրջանների ինքնատիպ ժողովրդական պարերի ու երգերի վերականգնման ու անհետացումից փրկելու ուղղությամբ:

Հանրապետությունում եւ նրա սահմաններից դուրս լայն ճանաչման արժանացավ երգչուհիներ Գոհար Գասպարյանի, Չարուհի Դոլուխանյանի, դաշնակահարուհի Սվետլանա Նավասարդյանի, դիրիժորներ Միքայել Թավրիզյանի, Օհան Դուրյանի, ջութակահարներ Ռուբեն Ահարոնյանի, Ժան Տեր-Մերկերյանի եւ այլ կատարողների վարպետությունը:

Հետպատերազմյան տասնամյակները դարձան հայ թատերական եւ կինոարվեստի վերելքի ժամանակաշրջան: Երեւանից բացի իրենց գործունեությունն էին շարունակում մի շարք շրջանների թատրոններ: 1963 թ. Երեւանում Հրաչյա Ղափանյանի ջանքերով հիմնվեց դրամատիկական նոր թատրոն: Հետագայում բացվեցին երիտասարդական, կամերային, մնջախաղի թատրոններ:

Հանդիսատեսի բարձր գնահատականին արժանացան դերասաններ Մետաքսյա Միմոնյանը, Վարդուհի Վարդե-րեսյանը, Միեր (Ֆրունզիկ) Մկրտչյանը, Խորեն Աբրահամյանը, Սոս Սարգսյանը եւ ուրիշներ:

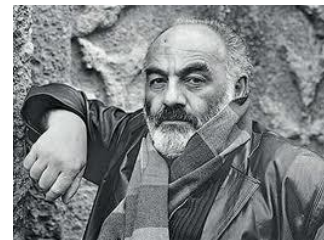
Կինոարվեստի զարգացումը սկսվեց 1960-ական թվականներից: Այն նշանավորվեց Փ. Դովլաթյանի ,Բարեւ, ես եմ՝ եւ Հ. Մալյանի ,Եռանկյունի՝ եւ ,Մենք ենք, մեր սարերը՝ գեղարվեստական կինոնկարներով: Հայ կինոարվեստում նշանավոր եր եւույթ էր մեծատաղանդ ռեժիսոր Սերգեյ Փարաջանովի ,Նռան գույնը՝ նկարը, որը նվիրված է հայ մեծ բանաստեղծ-երգիչ Սայաթ-Նովային:

Այս շրջանում մեծ ներշնչանքով գործում էր հայ գեղանկարչության նահապետը՝ Մարտիրոս Սարյանը: Անվանի վարպետի ստեղծագործությունը վիթխարի ազդեցություն ունեցավ հայ գեղանկարչության զարգացման

վրա: Մնայուն գործեր ստեղծեցին նկարիչներ Հ. Չարդարյանը, Գր. Խանջյանը, Է. Իսաբեկյանը, հայրենադարձ նկարիչ Հարություն Կալենցը եւ ուրիշներ:

Մինաս Ավետիսյան Միեր Մկրտչյան
Լայն ճանաչման արժանացավ կյանքից շուտ հեռացած Մինաս Ավետիսյանը: Հայաստանի բնությունը փայլուն պատկերներով ներկայացրեցին Հակոբ Հակոբյանը եւ շատ ուրիշներ:

Սերգեյ Փարաջանով

Քանդակագործության մեջ իրենց ստեղծագործու- յուններով աչքի ընկան Դ. Չուբարյանը, Ս. Բաղդասարյանը, Ն. Նիկողոսյանը, Լ. Թոքմաշյանը եւ ուրիշներ: Հայ արվեստի նվաճումներից են Սասունցի Դավթի (քանդակագործ՝ Ե. Քոչար), Ալեքսանդր Թամանյանի (քանդ.՝ Ա. Հովսեփյան), Մարտիրոս Սարյանի (քանդ.՝ Լ. Թոքմաշյան) արձանները՝ Եր եւանում, Դավիթ Բեկի հուշարձանը Կապանում (քանդ.՝ Ս. Բաղդասարյան) եւ այլն:

Հայ կերպարվեստի լավագույն ստեղծա- գործությունները բազմիցս ներկայացվել են միջազգային ցուցահանդեսներում եւ արժանացել բարձր գնահատանքի:

Այս շրջանում հայ ճարտարապետությունը լուրջ առաջը-նթաց ապրեց: Կառուցապատվեցին քաղաքները, կառուցվեցին մշակույթի, արտադրական բազմաթիվ շենքեր, հուշահա-մալիրներ եւ այլն: Ծարտարապետության մեջ որոշակի էր հայկական ճարտարապետության ավանդույթներից ըստեղծա-գործաբար օգտվելու ձգտումը:

Համընդհանուր ճանաչման արժանացան ճարտարա- պետական այնպիսի կոթողներ, ինչպիսին են Մարդարապատի հերոսամարտի համալիրը (ճարտարապետ՝ Ռ. Իսրայելյան), Հայոց Մեծ եղեռնի հուշահամալիրը (ճարտ.՝ Ա. Թարխանյան, Ս. Քալաշյան), Մարգահամերգային համալիրը, ,Չվարթնոց՝ օդանավակայանը, ՀՀ ԳԱԱ նախագահության շենքը (ճարտ.՝ Ս. Սաֆարյան), Մետրոպոլիտենի մի քանի կայարան, Կոմիտասի անվան կամերային երաժշտության տունը եւ այլն: Այսպիսով, 20-րդ դարի երկրորդ կեսին, չնայած գաղափարական որոշ կաշկանդումներին, հայ մշակույթը մեծ նվաճումներ ունեցավ⁴:

⁴ - Նույն տեղում, էջ 448-454:

چکیده کتاب تاریخ آرتساخ (قره باغ)

(۲۱)

نکارش: دکتر ادیک باغداساریان

شماه‌ای از اسناد و مطالب مربوط به تنازع بقاء آرتساخ

اسناد دیگری از تاریخ ارمنستان و آرتساخ

۱- فرمان کریم خان

تاریخ: شهر شوال المکرم، سنه ۱۱۷۷

فرستنده: فرمان کریم خان

موضوع: درباره آزادی مسیحیان در ممالک محروسه

فرمان کریمخان

فرمان تعالی شد آنکه در این اوان عمده المسیحیه پادری فرنیسیه حکیم وارد حضور و به عرض رسانید که به موجب ارقام سلاطین جنت مقام صفویه انارالله برهانم همیشه پادریان فرنگیان و خلیفها در ممالک محروسه ایران خانه و جا و مکان داشته، هر یک به رسم و آیین خویشتن مشغول و تجار و سوادگران آن طایفه به تجارت قیام و عشور متوجهات حسابی خود را مهمسازی عمال خیریت اعمال می نموده اند مشروط بر آنکه احدی از آنها مرتکب امری که خلاف ملت مقدس اتنی عشره علیهم صلوات الله الملك الاکبر باشد به حسب ظاهر نکرده، احدی را هم با ایشان رجوعی نباشد و هرگاه جماعت ارامنه به آنها ضرر و نقصانی رسانیده، متعرض احوال آنها شوند، بعد از ثبوت آن آنها را ترجمان نمایند و پادریان کرملیان و دنیکان و جزویت و کنجوخی و آگوستن و غیره که در ولایات آذربایجان از شیروان و قراباغ و دارالسلطنه تبریز و گنجه و نخجوان و قلمرو علشکر دارالسلطنه اصفهان والکاء فارس از شیراز و بندرعباس و سایر ممالک محروسه می باشند و در هر جا که خواسته باشند توقف و سکنی کرده، هر یک از ارامنه و عیسویان و اولاد ایشان که خواسته باشند نزد ایشان آمد و شد کرده، تعلیم بگیرند و درس بخوانند نیز ممانعت نکرده، چنانچه جماعت مذکوره اموات خود را در مقامی که به جهت مدفون آنها تعیین می نمایند به دستور سنن دین خود برده دفن نمایند، عایق و مانعی جهت آنها نباشد و امداد و اعانت لازمه آنها به عمل آمده، احدی نسبت به ایشان ظلم و ستم ننمایند و در خصوص صدق ادعایات و غرض خود ارقام مذکوره را آورده به نظر رسانند لهذا عالی جاهان بیگلر بیگیان عظام و حکام کرام و غیره عمال ولایات محروسه در خصوص امور مذکوره به نحوی که حسب الارقام سلاطین به شروط مذکوره مقرر شده، از آن قرار معمول و عشور متوجهات حسابی تجار و سوادگران را باز یافت و تخلف از فرموده مبارک جایز نداشته، مراعات ایشان را منظور دارند و در عهده شناسند.

تحریرا" فی شهر شوال المکرم سنه ۱۱۷۷

۲- حکم عباس میرزا

تاریخ: ۱۲۲۷

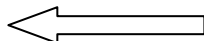
فرستنده: عباس میرزا

گیرنده: خوانین و بیگزاده‌های اهل کاخنی

موضوع: در باب فتح گرجستان

حکم خطابی عباس میرزا به خوانین و بیگزاده‌های اهل کاخنی ۱۲۲۷

حکم والا شد آنکه بدانند که پیشتر از آنکه فرستاده‌های شما به ایروان به دارالسلطنه تبریز بیانند عالی‌جاه حسین خان سردار و بیگلربیگی ایروان غیرت و مردانگی و حمیت و اخلاص شما را عرض کرده و نوشته بود که به قدر شش هزار نفر سالدات روسیه را در قیق کشته و چند عراده توپ آنها را گرفته‌اید. عالی‌جاه الکساندر میرزا هم غیرتها و ارادتها و انتظارهای شما را برای حرکت ما عرض کرده بود درین وقت که فرستادگان زبده المسیحیه اودیک بک و کیورکی وارد دارالسلطنه تبریز گردیدند همه کارهای شما را در خدمت ما عرض نمودند و مردی و مردانگی و شجاعت و فرزاندگی شما بر ما حالی شده و مشخص شد که سازش ظاهری شما با روسیه برای گذشتن زمستان و آمدن بهار و رسیدن وقت حرکت ما بوده الحق خدمتی که شما کرده‌اید بهترین خدمت‌هاست. شفقتی هم که ما به شما خواهیم فرمود بزرگترین شفقتها خواهد بود، روی شما سفید روی شما سفید حال زمستان گذشته و موسم بهار رسیده ما سپاه منصور را حاضر فرموده‌ایم این روزها جزم و صریح با توپهای دوزخ شرار و سربازان آتشبار و سواران جرّار از تبریز حرکت و مانند سیلهای کوه ربا به آن حدود عزیمت خواهیم کرد.

۳- فرمان فتحعلی شاه : جمادی الاول ۱۲۲۷

فرستنده: فتحعلی شاه

گیرنده: مهدیقلی خان قراباغی

موضوع: در باب اخراج روسها از محال قراباغ

فرمان فتحعلی شاه به مهدیقلی خان قراباغی جمادی الاول سنه ۱۲۲۷

مهدیقلی خان جوانشیر را از وقوع بعضی امور و کنارهجویی و دور گردیها از خدمت اقدس شهریاری توحشی و توهمی حاصل شده بود و درین وقت مراحم و مکارم پادشاهی را مایه استظهاری و امیدواری خود ساخته، مہیای تقدیم خدمات و اوامر و نواهی پادشاهی را متقلد اطاعت و انقیاد و متعهد دفع و رفع و قتل و اسر و اخراج کفره روسیه از محال قراباغ گردیده باشد نواب همایون ما نیز کناره گردیهای او را در پیشگاه عنایت و مرحمت خدیوانه معروض صفح و اغماض پادشاهی و او را مورد توجهات خاطر رأفت ذخایر داشته، عزیمت خسروانه را مقرونا" به کمال التصمیم بر این معنی گماشتیم که هرگاه مشارالیه با طایفه روسیه دشمنی آغاز و از عهده خدمات مقررہ برآید و ساحت قراباغ را از لوٹ مداخلت روسیه پاک و مصفی نماید، مشارالیه را به نهجی که مقصود و مراد اوست در ولایت قراباغ متمکن و مستقر فرمود محال مزبور را بدون مشارکت غیر از بیگانه و خویش بدو واگذاریم و اهالی ولایت مزبوره را که اکنون در سایر ولایات آذربایجان متفرق و متوطن شدهاند امر به مراجعت فرموده، به طریق سابق در محال قراباغ ساکن و متوطن فرماییم و عالی جاه مشارالیه و فرزندان او را بالتام در سایه مرحمت پادشاهی پیوسته محفوظ و از رهگذر جان و مال و اعتبار و اقتدار محفوظ فرماییم مقرر آنکه عالی جاه مهدیقلی خان جوانشیر بعد از زیارت فرمان همایون از روی نهایت استظهار و اطمینان و امیدواری سالک طریق خدمت شهریاری و در تقدیم مهمات مقررہ کوشیده، بعد از انجام مهم مزبور خود را بدون مشارکت غیر بیگلربیگی ولایت قراباغ داند و مادام الحیوة در پناه امان ظل الهی خود و اولاد و متعلقان خود را از تعرض جان و مال و امثال آن از جانب اولیای دولت محفوظ و مسلم باید و این فرمان را به رسم اماننامه محفوظ داشته با ظهور شروط مقررہ از شوائب تغییر و تبدیل مصون دانسته در عهده شناسند.

۴- عهدنامه گلستان

موضوع: سواد عهد نامه گلستان بین ایران و روسیه

تاریخ: بیست و نهم شوال ۱۲۲۸ برابر با ۱۲ اوکدمبر ۱۸۱۳

سواد عهد نامه گلستان که فیما بین دولتین علیتین روسیه و ایران بسته شده

به وکالت عالی جاه میرزا ابوالحسن خان و ینارال لیدنانه نیکولای ردیشچوف

به تاریخ سنه ۱۲۲۸

بسم الله الرحمن الرحيم

اعلیحضرت قضا قدرت خورشید آیت پادشاه اعظم جمجاه امپراطور اکرم عالی دستگاه مالک بالاستقلال کل ممالک ایمپریه اروسیه و اعلیحضرت قدر قدرت کیوان رفعت پادشاه اعظم سلیمان جاه مالک بالاستقلال ممالک شاهانه

عالی جاه سردار ایروان و عالی جاه البقساندر میرزا را نیز مأمور فرمودیم که پیش از ما با لشکرهای آراسته حرکت نمایند و به خواسته خدا و با حرکت ما و رسیدن لشکرها و توپ و توپخانه و سربازی که ساختهایم، روسیه را طاقت برابری نخواهد بود و در همین سال ولایت گرجستان و شهر تفلیس از لوٹ وجود روسیه پاک شده، همه اهالی گرجستان از بزرگ و کوچک آرام و راحت و به همگی شما که این خدمت را کرده و این غیرت را به جا آورده و به سایر اهالی گرجستان از مرحمتها و انعامهای ما فیضها و بهرهها خواهد رسید و چشمهای شما و دیگر امیدواران و جاننثاران از غبار موکب ما روشن خواهد شد و هریک مرتبههای بلند از حضرت ما خواهند یافت و هم این غیرت و شجاعت و ارادت و اخلاص شما تا قیامت بر روی روزگار خواهد ماند و همگی شما و هرکس که با شما موافقتی نماید نسلا" بعد نسل در دولت ابد مدت بهرهها خواهند دید. ما همیشه شما را بنده و اخلاص کیش خود میدانستیم و یقین داشتیم که هر وقت عزم گرجستان نماییم همگی از بزرگ و کوچک به رکاب ما خواهند آمد و مشغول خدمت خواهند شد اما در نظر داشتیم که پیاده و توپخانه ما بهتر از سالدات و توپخانه روس شده وقتی که حرکت به آنجا بکنیم امر آنجا در همان یک حرکت یکسره تمام نماییم حال به حول و قوه خدا توپخانه و سربازی که البته شنیدههای مهیا شده و امری که در نظر ما بود حاصل گردیده در طرف قراباغ هم ظاهرا" کاری نمانده در همان حرکت زمستان که نمودیم و البته خبر آن را شنیدههایم شدن آنها شد و قلیل ناتمامی که مانده همان سرحدنشینان قراجهداغ و قشونی که در قراجهداغ گذاشتیم به خواست خدا به اتمام میرسانند حال سربازان ما چون شیران گرسنه به خونهای روسیه گرجستان نشستهاند و همین که حرکت به آن طرف نماییم گرجستان مفتوح و سردار و سالدات روس همگی کشته و اسیر خواهند شد و شما هر یک در جاهای خود به راحت و آرام خواهید نشست و روسیه هم چون صدمه سربازان آتشبار و توپهای البرزکوب ما را دیده و دانستهاند که شما در گرجستان و اهالی قراباغ در قراباغ و ایلات گنجه در گنجه از آنها رنجید و به ما متوسل گردیده همه طالب و جویای پادشاه و دولت خود میباشند و این را هم شنیدهاند که سر عسکر و عساکر روم امسال با استعداد کلی به آخقه و باشاچق میآیند و باسپاه ما جدایی ندارند هر روز نوشتههای ایشان میرسد و سخن سازش به ما میگویند بلکه به این سبب امسال خود را خلاص نمایند اما معلوم است که سخنهاي ایشان همه دروغ و چاره‌ای است که برای کار خود میجویند شما همگی خاطر جمع و مطمئن خاطر از حرکت و عزیمت ما به آن طرف باشید و مستعد و آماده کار شوید و دوستان و متفقان خود را خبردار از عزم و اراده ما نمایید که انشاءالله الرحمان این روزها از همه طرف لشکر مظفر ما خواهند آمد و قلع ماده روسیه را به خواست خدا خواهیم کرد. باری درین وقت فرستادگان شما را مورد شفقت و انعام فرموده مرخص کردیم که زودتر آمده شما را خبردار نمایند عالی جاه حسین خان سردار و بیگلربیگی ایروان و عالی جاه آلیقساندر میرزا هم پیشتر از ما با سیاه کلی حرکت خواهند کرد و تا رسیدن ما آنچه عالی جاه سردار مشارالیه به شما اظهار نماید از آن قرار معمول دارند و آنچه هم شما صلاح دانید به ما و عالی جاه سردار مشارالیه اظهار کنید و مطمئن باشید که روزهای زحمت و مشقت گذشته و روزهای راحت و آرام شما رسیده است. در هر باب و هر مواد الطاف و اعطاف خاطر خطیر ما را درباره خود کامل دانسته همه روز از روی نهایت امیدواری و استظهار به معرض عرض درآورده، به حصول موصل و به عزّ انتاج مقرون داند و در عهده شناسند.

ایران به ملاحظه کمال مهربانی و اشفاق علیتین که در ماده اهالی و رعایای متعلقین دارند به دفع و رفع امور عداوت و دشمنی که بر عکس رأی شوکت آرای ایشان است طالب و به استقرار مراتب مصالحه میمونه و دوستی جواریت سابقه مؤکده را در بین الطرفین راغب میباشند به احسن الوجوه رأی علیتین قرار گرفته در انجام این امور نیک و منصوبه از طرف اعلیحضرت قدر قدرت پادشاه اعظم و ایمپراطور بالاستقلال کل ممالک اروسیه به عالی جاه معلی جایگاه جنرال لیدنانه اروسیه سپهسالار و مدیر عساکر ساکنین جوانب قفقاز لینه و گرجستان ناظم امور و مصالح شهر به ولایات عویدنای و گرجستان و قفقاز لینه حاجی ترخان و کارهای تمامی ثغور و سرحدات این میباید الی وعده سه ماهه هلالی بعد از تصدیق و خط گذاردن در این عهدنامه از طرفین مرخص و رد گردیده، هر یک از جانبین خرج و احتیاج به اسرای مزبور داده به قراکلیسا رسانند و وکلای سرحدات طرفین به موجب بیشتر اعلامی که در خصوص فرستادن آنها به جای معین به یکدیگر مینمایند اسرای جانبین را باز یافت و حاصل خواهند کرد و آنانی که به سبب تقصیر یا به خواهش خود از ملکیتین قرار نمودند اذن به آن کسانی که به رضا و رغبت خود اراده آمدن داشته باشند داده شود که به وطن خود مراجعت نمایند و هریک از هر قومی چه اسرا و چه فراری که نخواسته باشند که بیایند کسی را به او کاری نیست و عفو تقصیرات از طرفین نسبت به فراریان اعطا خواهد شد. فصل هفتم- علاوه از اظهار و اقرار مزبوره بالا رأی بیضاضیای اعلیحضرت قدر قدرت پادشاه اعظم و ایمپراطور کل ممالک اروسیه و اعلیحضرت کیوان رفعت پادشاه اعظم ممالک ایران قرار یافته که ایلچیان معتمد طرفین که هنگام لزوم مأمور و روانه دارالسلطنه جانبین میشوند بر وفق لیاقت رتبه و امور کلی مرجوعه الشأن را و برداشت و محبت نمایند و به دستور سابق وکلایی که از دولتین بخصوص حمایت ارباب معاملات در بلاد مناسبه طرفین تعیین و تسکین گردیده زیاده از ده نفر عمه نخواهند داشت ایشان با اعزاز شاسته مورد مراعات گردیده به احوال ایشان هیچ گونه زحمت نرسیده، بل زحمتی که به رعایای طرفین عاید گردد به موجب عرض و اظهار وکلای مزبور رضایی به ستمدیدگان جانبین داده شود. فصل هشتم- در باب آمد و شد قوافل و در باب معاملات در میان ممالک دولتین علیتین اذن داده میشود که هر کسی از اهالی تجار بخصوص ثبوت اینکه درست رعایا و ارباب معاملات متعلقه دولت علیه اروسیه و یا تجار متعلق دولت بهیه ایران میباشند از دولت خود یا از سرحداتاران جانبین تذکره و کاغذ راه را در دست داشته باشند از طریق بحر و بر به جانب ممالک این دو دولت بدون تشویش آیند و هرکسی هر قدر خواهد ساکن و متوقف گشته مأمور تجارت و معامله اشتغال نمایند و زمان مراجعت آنها به اوطان خود از دولتین مانع ایشان نشوند آنچه مال و تنخواه از امکنه ممالک اروسیه به ولایات ایران و نیز از طرف ایران به ممالک اروسیه برند به معرض بیع رسانیده و یا معاوضه به مال و اشیاء دیگر نمایند اگر در میانه ارباب معاملات طرفین بخصوص طلب و غیره شکوه و دعایی باشد به موجب عادت مألوفه به نزد وکلای طرفین یا اگر وکیل نباشد به نزد حاکم آنجا رفته امور خود را عرض و اظهار سازند تا ایشان از روی صداقت مراتب ادعای آنها را تحقیق و معلوم کرده خود یا به معرفت دیگران قطع و فصل کار را خواسته نگذارند که تعرض و زحمتی به ارباب معاملات عاید واصل

شود ارباب تجار طرف ممالک اروسیه که وارد ممالک ایران میشوند مأذون خواهند بود که اگر خواهند با اموال و تنخواه خودشان به جانب ممالک پادشاهانه دیگر که دوست ایران باشند بروند طرف دولت ایران بلامضایقه تذکرات راه به ایشان بدهند و همچنین از طرف دولت علیه روسیه نیز در ماده اهالی تجار جانب دولت ایران که از خاک ممالک اروسیه به جانب سایر ممالک پادشاهانه که دوست اروسیه باشند میروند معمول خواهد شد وقتی که از رعایای متعلقه دولت علیه اروسیه در زمان توقف و تجارت در ممالک ایران فوت شده اموال و املاک او در ایران بماند چون مایعرف او از مال رعایای متعلقه دوست است لهذا میباید اموال مفوت به موجب قبض الوصول شرعی رد و تسلیم بازماندگان و اقوام مفوت گردد و نیز اذن خواهند داد که املاک مفوت اقوام و بفروشد چنان که این معنی در میان ممالک اروسیه و نیز در ممالک پادشاهانه دیگر دستور و عادت بوده متعلق به هر دولت باشد مضایقه نمینمایند. فصل نهم- باج و گمرک اموال تجاران طرف دولت اروسیه که به بنادر و بلاد ایران بیاورند از یک تومان مبلغ پانصد دینار در یک بلده گرفته از آنجا با اموال مزبور به هر ولایات ایران بروند چیزی مطالبه نگردد و همچنین از اموالی که از ممالک ایران بیرون آورند آنقدر گرفته زیاده به عنوان خرج و توجیه و تحمیل و اختراعات چیزی از تجاران اروسیه باشد و شلتاق مطالبه نشود و به همین نحو در یک بلده باج و گمرک تجاران ایران که به بنادر و بلاد ممالک اروسیه میآورند یا بیرون میبرند به دستور گرفته اختلافی به هیچ وجه نداشته باشد. فصل دهم- بعد از نقل اموال تجاران به بنادر کنار دریا و یا آوردن از راه خشکی به بلاد سرحدات دولتین علیتین اذن و اختیار به ارباب تجار و معاملات طرفین داده شده که اموال و تنخواه خودشان فروخته اموال دیگر خریده و یا معاوضه کرده دیگر از امنای گمرک و از مستأجرین طرفین اذن و دستوری نخواسته باشند زیرا بر ذمه امنای گمرک و مستأجرین لازم آن است ملاحظه نمایند که معطلی و تأخیره در کار تجارت ارباب معاملات وقوع نیافته، باج خزینه را از بایع و یا از منبع هر نحو که در میانه خودشان سازش مینمایند حاصل و باز یافت نمایند. فصل یازدهم- بعد از تصدیق و خط گذاردن درین مشروطنامه به وکلای مختار دولتین علیتین بلا تأخیر به اطراف جانبین اعلام و اخبار و امر اکید بخصوص بالمره ترک و قطع امور عداوت و دشمنی به هر جا ارسال خواهند کرد شرط این مشروط نامه الحاله که بخصوص استدامت مصالحه دائمی طرفین مستقر و دو قطعه مشروحه با ترجمان خط فارسی مرقوم و محرروار وکلای مختار مأمورین دولتین علیتین مزبوره با لا تصدیق و مهر مختوم گردیده مبادله به یکدیگر شده است میباید از طرف اعلیحضرت قضا قدرت پادشاه اعظم و ایمپراطور اکرم مالک کل ممالک اروسیه و از جانب اعلیحضرت خورشید رتبت شاه اعظم والاحاه ممالک ایران به امضای خط شریف ایشان تصدیق گردد چون این صلحنامه مشرحه مصدقه میباید از هر دولت پایدار به وکلای مختار برسد لهذا از دولتین علیتین در مدت وعده سه ماه هلالی وصول گردد تحریرا "فی معسکر اروسیه در رودخانه زیوه من محال گلستان متعلقه ولایات قراباغ به تاریخ بیست و نهم ماه شوال سنه ۱۲۲۸ هجریه و تاریخ دوازدهم ماه اوکدمبر سنه ۱۸۱۳.

ادامه دارد

ارآن، آذربایجان

جنایت و توسعه طلبی

خلاصه ای از تاریخ ارآن و سرنوشت شوم آن

تألیف: ادیک باغداساریان

(۱. گرمانیک)

(۳)

اقوام و مردمان آلبانیا

تاریخ زندگی و اعتقادات آنان

مردم ساکن آلبانیا تک عنصری نبودند بلکه از آمیزش بیش از بیست قوم مختلف پدید آمده بودند. قدیمی ترین مرکز اقتصادی، سیاسی و فرهنگی آلبانیا یا ارآن جلگه آوتاران (Avtaran) بود. در اینجا جوامع باستانی شهری با مرکزیت کاپاگاک تشکیل گردید. با اضملال جامعه هلنیستی پیش از میلاد نظام طبقاتی تشکیل گردید. بر پایه ۲۶ طایفه و اتحاد قومی در سده نخست پیش از میلاد حکومت برده داری پادشاهی ارآن تشکیل شد. این اتحاد قومی با برخورداری از مناسبات بسیار نزدیک با ارمنستان، تحت تاثیر شدید سیاسی و فرهنگی آن قرار داشت. سپاه سلطنتی آلبانیا (۶۲۰۰۰ پیاده نظام و ۲۲۰۰۰ سواره نظام) با شکل و تشکلات خود مانند سپاه ارمنستان بود. آنها در قالب سپاه عظیم تیگران بزرگ پادشاه ارمنستان در برابر رومیان جنگیدند. اُرویز (Oruyz) پادشاه آلبانیا در سال ۶۵ پ.م. در برابر سپاه پومپئوس نبرد کرد و باعث تلفات بسیاری در سپاه دشمن گردید. لیکن بعدها مجبور شد پیمان صلح با پومپئوس منعقد کند و در جرگه هم پیمانان او در آید.

کوندیوس کراسوس در سال ۳۶ پیش از میلاد به ارآن لشکرکشی کرد و زوییرا (Zobira) پادشاه این سرزمین را مجبور به رعایت پیمان سال ۶۵ پ.م. نمود. در اثر قیام بزرگ سال ۲۰ پ.م. در ارمنستان بزرگ این سرزمین نیز استقلال یافت.

در سده نخست و نیمه سده دوم میلادی پادشاهی اشکانی ماساژت در غرب ارآن با شهر چوغ (Chogh) به عنوان پایتخت آن بر پا بود. برخلاف خاندان اشکانی ارمنستان که تلاش می کرد خود را مستقل از اشکانیان ایران نگاه دارد، اشکانیان ارآن از سده چهارم میلادی به بعد معمولاً تحت تاثیر سیاسی در بار ایران بودند و به تحریک آن گهگاه در مناطق نزدیک مرزهای ارمنستان دست به شورش می زدند. لیکن اقدامات شاهان ارآن یعنی سانسان (Sanesan) و اورنایر (Urnayr) قرین موفقیت نمی گردد. پادشاه اورنایر در دهه ۳۷۰ دین مسیحی را پذیرفت و یکی از جانشینان او یسواغن (Yesvaghén) که مناسبات بسیار دوستانه ای با ارمنستان داشت رسالت مسروپ ماشتوتس مبدع

الفبای ارمنی را پذیرفت و به او در تدوین کتابت آرانی یاری داد.

پس از تقسیم ارمنستان بزرگ میان روم و ایران در سال ۳۸۷ م. دولت جبار ساسانی استان های آرتساخ (Artsakh) و اوتیک (Utik) ارمنستان شرقی را به ارآن پیوند داده «مرزبانی ارآن» را تشکیل داد. از آن پس نام ارآن مفهوم جغرافیای - سیاسی پیدا نمود.

این مرزبانی تا یورش تازیان پابرهنه به حیات خود ادامه داد. این مرزبانی سرزمینی متشکل از اقوام گوناگون بود. خاندان های حکمران و فتودال ارمنی معروف به ناخارارها با تکیه بر ارمنیان این سرزمین زندگی و امور داخلی مرزبانی را اداره می کردند.

تا سال ۴۶۲ م. شهر کاپاگاک پایتخت مرزبانی بود. در سالهای ۶۳۶-۴۶۲ شهر پیروز آباد یا پارتاو یا پرتوه پایتخت و مرکز این سرزمین گردید. در سال ۶۳۶ شخصی به نام وراز-گریگور (از خاندان مهرانیان) "نخستین حاکم" ارآن گردید. خاندان مهرانیان پس از چیرگی تازیان تبدیل به کارگزاران آنان شدند و در سال ۷۰۶ حکمرانی آنان مضمحل شده سرزمین آنان به نایب السلطنه «آرمینیا» یا ارمنیه پیوست. حکمرانان ارمنی آرتساخ و اوتیک تا اواخر سده ۹ م. به موجودیت خود ادامه دادند و از این زمان به پادشاهی باگراتونی پیوستند. بر خلاف ارآن مرزبانی، قلمرو پیشین پادشاهی ارآن در منابع ارمنی بصورت «ارآن اصلی» یاد می شود. حکمرانی های ارمنی در قلمرو ارآن از جمله پادشاهی محلی آرانشاهیان یا آرانشاهیک ها موجودیت خود را حفظ کردند.

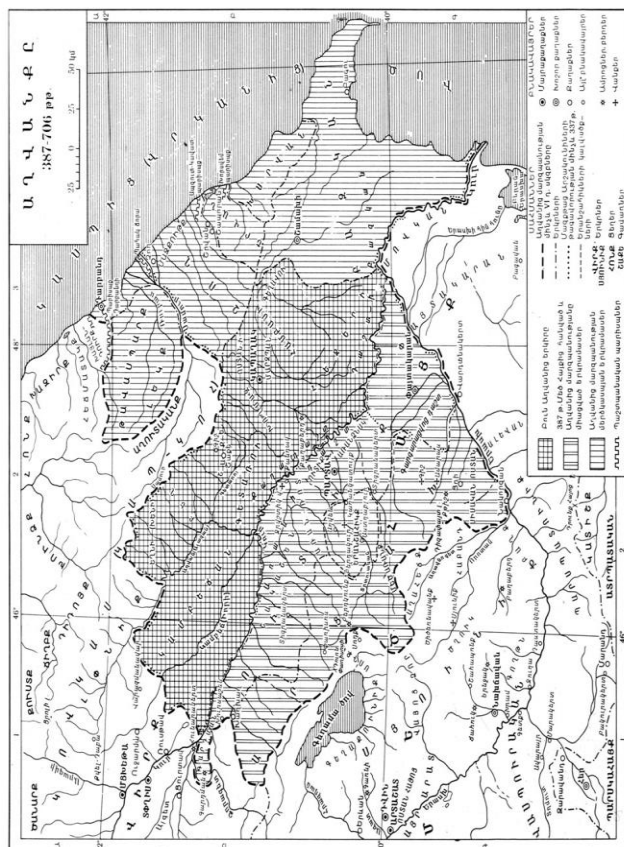
در سده پنجم اقوام خزر اغلب به قفقاز حمله می کردند لذا خسرو انوشیروان اول (۵۷۹-۵۳۱ م.) نواحی ساحلی چوغ، در بند و مناطقی از داغستان جنوبی را تصرف کرد و برج و بارو هایی در مرزهای دربند بنا نمود. به کمک ساسانیان روسای طوایف آن مناطق که توسط مورخان ارمنی چون یغیشه، پاستوس بوزاند و دیگران «شاه» خوانده شده اند، قلمرو حکومتی خود را تحکیم بخشیدند. واچه دوم شاه سلسله آرانشاهیک یا آرانشاهیان، شهر پارتاو را بعنوان پایتخت بنا نمود.

پس از تسلط تازیان ارآن جزو «ارمنیه» در آمد. واحدهای نظامی برخی طوایف کوچ نشین مسلمان از سوی تازیان مهاجم در پارتاو، چوغ و شاماخی اسکان گزیدند.

هنگام قیام خرمیان (بابک خرم دین) در سالهای ۹۳۷-۸۰۹ خلافت تازی نفوذ خود را در این ناحیه از دست داد. پس از فرو نشاندن آتش قیام و دستگیری بابک (۸۷۳)، سهل - سمبات حاکم خاچن در آرتساخ با لقب «بطریق الران» صاحب ارآن شد. بعدها بتدریج حکمرانی های محلی گدیچ، بلوکان (بایلاکان)، پارسوس و گاردمان بر پا شدند. در نیمه دوم سده نهم وقتی که حکومت در حال اضمحلال خلفا پادشاهی باگراتونیان ارمنستان را به رسمیت شناخت، حکومت های خاچن، پارسوس، گاردمال، بایلاکان، دبزاک وارد قلمرو ارمنستان شدند. گریگور - هامام نوه سمبات آرانشاه مرزهای حکومت خود را در شمال به کوه های قفقاز گسترش داد و سرزمینهای شاکی (شکی) و زاناراتس را ضمیمه حکومت خود ساخت و در سال ۸۹۳ خود را «شاه ارآن» نامید. در سده دهم میلادی پادشاهی باگراتونی در شیراک قلمرو آرتساخ و

روش دیم آبیاری می شد.

اوتیک را ضمیمه قلمرو خود نمود.

اران در سالهای ۳۸۷-۷۰۶ م.

زمین و خاک نقش پایه ای در زندگی اقتصادی آرانیان داشت. در زمان های دورتر کشاورزی توسط ابزارهای ساده دستی مانند بیل و امثال آن صورت می گرفت و تنها در اواخر هزاره نخست پیش از میلاد بود که گاو آهن چوبی یا بهتر است بگوییم وسایل شخم زنی چوبی رایج گردید. تیغه آهنی هنوز حتی در زمان استرابون بکار نمی رفت. بر خلاف ارمنستان که کشاورزی بصورت دیم و آبیاری صورت می گرفت، زمین های حاصلخیز آران تنها به یک روش دیم آبیاری می شد.

ساکنان قدیمی آران نخست محصولات کشاورزی خود را توسط داس های سنگی ولی بعدها فلزی گردآوری می کردند. آنها پوست غلات را با سندان های سنگی جدا می ساختند و توسط آسیاب های سنگی آرد بدست می آوردند. آنها احتمالاً از چم نیز استفاده می کردند.

یکی از مهمترین مشغله های آرانیان را دامداری تشکیل می داد زیرا کلیه منابع و نیازهای کار برایشان فراهم بود، از جمله چراگاه های سبز و وسیع، آب و غیره.

اهالی آران به محصول انگور و پرورش تاکستانها اهمیت زیادی می دادند. آنها به صیفی کاری و پرورش و گسترش بوستان ها و باغها نیز می پرداختند. پرورش زیتون و استخراج روغن آن رواج داشت. محصولات دیگر آنها شامل پنبه، ابریشم و حریر بافی بود.^۱

پس از مرگ گریگور- هامام پادشاهی او چند تکه شد. از رود کر تا مناطق جنوب تا کوه های مراو با مرکز پارسیوس به ساهاک- سوادا فرزند گریگور- هامام رسید. این پادشاهی بعنوان یکی از توابع پادشاهی باگراتونی آنی تا نیمه سده ۱۱ و تا قتل خائنانه پیلپیه (فیلپیه) فرزند گریگور توسط امیر گنجه دوام یافت.

لقب «پادشاه آران» پس از آن در تعلق سلسله حکمرانی کیوریکیان در لری قرار می گیرد. آترنرسه نوه گریگور- هامام در سالهای ۹۵۰-۸۹۷ در آنسوی رود کر با لقب «پادشاه آران» حکومت کرد. پس از او سوادا- ایشخانیک (۹۶۰-۹۵۰) با باگراتونیان گرجستان هم پیمان گردید و به مکتب خالسدونی گروید.

بعدها در سال ۱۱۰۴ داویت شینارار (داویت سازنده) این پادشاهی را به گرجستان منظم نمود. بقایای خلفای تازی کماکان در امیر نشین های پارتاو و گنجه باقی ماندند. پارتاو در سال ۹۱۳ و ۹۴۴ ویران گردید و گنجه توانست به حیات خود ادامه داده در سایه حکومت شدادیان کرد تبار رونق یافت. در آن بخش از آران که از رود کر بسوی شمال شرق قرار داشتند، امیر شماخی حکومت خود را تا باکو، در بند گسترش داد و پادشاهی شیروانشاهیان را تاسیس نمود.

بعدها بتدریج حاکمان شدادیان و دیگر امرای مسلمان، دشت های این سرزمین و آرتساخ را تصرف کردند. از نیمه های سده ۱۱ م. حملات ترکان سلجوقی آغاز گردید و مهاجرت اقوام کوچ نشین ترک از آسیای میانه به این سرزمین گسترش یافت و دشت های سبز میان رودهای ارس و کر چراگاه های مطلوب آنان گردید.

حملات و لشکرکشی های ترکان سلجوقی و سپس تاتارها و مغولان مانع از پیشرفت و رونق این سرزمین گردید و بافت جمعیتی و قومی اوتیک را تغییر داد. اقوام آغوز-ترکان آسیای میانه بتدریج بر این سرزمین چیره شدند و نام آران یا آوانک تنها بر پیشانی حوزه کلیسایی گانزاسار بعنوان مرکز معنوی و روحانی حکومت های محلی ارمنی قریباغ باقی ماند.

آرانیان عموماً به شغل کشاورزی و دامداری مشغول بودند. یافته های باستان شناسی حاکی از مدارکی چون ابزار و وسایل کشاورزی، داس و سنگ آسیاب، تبر، وسایل برنده، کارد، بقایای غلات، استخوان های بجا مانده از اسکلت حیوانات اهلی چون گاو و بز، خوک و گراز، سگ، اسب، قاطر و پرندگان و ماکیان، چاه های حفر شده برای نگهداری غلات، خمره های نگهداری مواد خوراکی و بسیاری آثار همانند اینان نشان دهنده چگونگی زندگی اهالی قدیمی آران هستند.

زمین و خاک نقش پایه ای در زندگی اقتصادی آرانیان داشت. در زمان های دورتر کشاورزی توسط ابزارهای ساده دستی مانند بیل و امثال آن صورت می گرفت و تنها در اواخر هزاره نخست پیش از میلاد بود که گاو آهن چوبی یا بهتر است بگوییم وسایل شخم زنی چوبی رایج گردید. تیغه آهنی هنوز حتی در زمان استرابون بکار نمی رفت. بر خلاف ارمنستان که کشاورزی بصورت دیم و آبیاری صورت می گرفت، زمین های حاصلخیز آران تنها به یک

^۱ - موسس کاغنتانوانسی، کتاب اول، فصل پنجم.

شده است و آن نسخه خطی شماره ۷۱۱۷ است که او در کتابخانه نسخ خطی ارمنستان پیدا کرده است. این نسخه خطی را هوهان آرچیشستی (Hovhan Archishetsi) در سالهای ۱۴۴۸-۱۴۱۱ از روی نسخه اصلی نمونه برداری کرده است و حاوی اطلاعات بسیار ارزشمندی در زمینه دستور زبان، و واژه شناسی و یجز از آن این اثر شامل الفبای آرانای و شش زبان دیگر است.

Ազգանունը գրեմ:

Հայտնաբերել է Ծ. Արաբաճե 1937-ին,
 Հովիտների ձեռագրապատ № 7117 ձեռագրում:

Տարեթիվ մյջ	Տարեթիվ տեղեկանման	Տարեթիվ ստորագրման	Տարեթիվ մյջ	Տարեթիվ տեղեկանման	Տարեթիվ ստորագրման	Տարեթիվ մյջ	Տարեթիվ տեղեկանման	Տարեթիվ ստորագրման
Յ	Այբ	ա	Յ	Ետ	ե	Կ	Կամ	Խ
Ե	Աղեթ	օ	Է	Զախ	զ	Ը	Չայ	ծ
Ը	Ջիմ	զ	Ը	Կար	կ	Ս	Չառ	չ
Չ	Գառ	զ	Դ	Լիա	լ	Տ	Պիկ	պ
Չ	Էթ	է	Զ	Հիտ	հ	Ս	Փեւ	փ
Շ	Ջառլ	զ	Դ	Հայ	հ	Տ	Դարտ	դ
Շ	Ել	ե	Զ	Ան	ա	Ն	ՍԼ	ս
Շ	Ժիկ	ժ	Է	Յոյ	յ	Խ	ՎԼԳ	վ
Շ	Խառ	ք	Փ	Ըկ	ը	Պ	Տիւր	տ
Լ	ժա	ճ	Ճ	Չայ	չ	Ց	Սոյ	ս
Դ	Յոռլ	յ	Դ	Մեկ	մ	Ն	Խոն	խ
Դ	Ժա	ժ	Զ	Կառ	կ	Տ	Մառ	մ
Կ	Լորբ	լ	Ն	Կարգ	կ	Դ	Յայկ	յ
Կ	Շա	շ	Ս	Ջայ	ջ	Կ	Յայդ	յ
Գ	Լան	լ	Ջ	Շար	շ	Փ	Փիւր	փ
Հ	Խա	խ	Ձ	Ջայն	ջ	Փ	Ջիւ	ժ
Ժ	ԽԼ	խ	Բ	Ոն	ո			
Ժ	Գան	գ	Է	Տայ	տ			

آرانیان فرصت صید ماهی را نیز از دست نمی دادند و ماهیگیری یکی از منابع تامین غذا و آذوقه بود. آنان غیر از موارد یاد شده به داد و ستد نیز می پرداختند. همانند دیگر اقوام، آنها نیز در آغاز مبادله کالایی می کردند و مبادله پولی رایج نبود. حتی استرابون نیز به این امر اشاره نموده است.^۱

آرانیان آفتابپرست بودند و بویژه ماه را می پرستیدند و استرابون زیارتگاهی برای آن در مرزهای ایبریا قید کرده است^۲. این پرستش آسمانی بر روی اشیاء سفالی نیز انعکاس یافته اند. آنها به احترام خدایان خود پرستشگاه هایی تاسیس می کردند و قربانی هدیه می دادند. حتی میان این قربانیان، اشخاص نیز دیده شده اند و استرابون در این خصوص یادداشتی دارد^۳. تصاویری برای آنها روی صخره های کوپستان باقی مانده است.

موسس کاغانکاتوانتسی نیز در سده های بعد در مورد قربانی انسانی در پرستشگاه ها مطالبی ضبط کرده است ۴.

کاغانکاتواتسی می نویسد: «واچاگان که مورد لطف و عنایت خداوند بود فرمان داد تا جادوگران، دسیسه گران، مغان، فرزندان عطاران و انگشت بران را گرد آورده در مدارس تعلیم خداشناسی دهند و راه و روش زندگی را بر اساس اصول مسیحیت به آنها بیاموزند...»^۵.

جالب است که در کنار پرستشگاه مزارع کشاورزی وجود داشت که مغان بر آنها سرپرستی می کردند. آریانان احترام خاصی نسبت به پیشینیان خود داشتند. سخن گفتن در باره درگذشتگان تجاوز به مقدسات محسوب می شد. معمولاً کلیه اموال و دارایی های منقول درگذشتگان را با آنها دفن می کردند به همین دلیل نیز آریانان همواره از دارایی ها و ارث پدری محروم بودند و در تنگدستی زندگی می کردند.^۶

الفبای آرانی که ابولادزه در ۱۹۳۷ کشف کرد

Albanian	Georgian	Albanian	Ethiopian	Albanian	Armenian
Ḑ	ႀ [j]	Ḑ	፩ [saː], [soː]	Ե	Ե [e]
Ḑ̣	ႁ [tɕ]	Ḑ̣	፪ [naː]	Զ	Զ [ɛː]
Ḑ̥	ႂ [i]	Ḑ̥	፫ [roː]	Ի	Ի [i]
Ḑ̧	ႃ [s]	Ḑ̧	፬ [naː]	Լ	Լ [k]
Ḑ̨	ႄ [w]	Ḑ̨	፭ [goː]	Ձ	Ձ [z]
Ḑ̩	ႅ [p]	Ḑ̩	፮ [uː]	Ղ	Ղ [t]
Ḑ̪	ႆ [b]	Ḑ̪	፯ [hiː]	Ս	Ս [f]
Ḑ̫	ႇ [r]	Ḑ̫	፰ [juː]	Վ	Վ [s]
Ḑ̬	ႈ [o]	Ḑ̬	፱ [pɛː]	Դ	Դ [q]
Ḑ̭	ႉ [d]	Ḑ̭	፲ [tɛː]	Ծ	Ծ [h]
Ḑ̮	ႊ [v]	Ḑ̮	፳ [hɛː]		
Ḑ̯	ႋ [ʒ]	Ḑ̯	፴ [huː]		
Ḑ̰	ႌ [qʰ]	Ḑ̰	፵ [daː]		
Ḑ̱	ႍ [tsʰ]	Ḑ̱	፶ [niː]		
Ḑ̲	ႎ [m]				
Ḑ̳	ႏ [dʰ]				
Ḑ̴	႐ [t]				
Ḑ̵	႑ [u]				
Ḑ̶	႒ [e]				

Figure 7.7 Letters from the Caucasian Albanian manuscript, compared with their Georgian, Ethiopian, and Armenian counterparts (adapted from Alexidze and Blair 2003, with permission)

خط و زبان آران

زبان آرانیان در سده های میانه پس از استحاله نژادی آنان از میان رفت. نظر بر این است که زبان آرانیان به خانواده زبانی ایبری-قفقازی تعلق داشت. تا امروز غیر از چند تکه نمونه های باقی مانده آثار و منابع قابل توجهی از کتابت و صخره نویسی ها و زبان آرانیان باقی نمانده است و برای ما مشخص نیست که زبان آنها چه ساختاری داشته است. برخی از دانشمندان معتقدند که زبان آرانیان زبان قدیمی اودی ها یا اوتی ها بوده است. ما در صفحات آینده مقاله ای نیز در مورد اوتی ها ارائه می دهیم.

از خط و کتابت آرانى تنها يك سند بجا مانده كه گويائى الفباى آرانى است و آن توسط اى. آبولاده دانشمند گرجى در سال ۱۹۳۷ كشف

- ۱- استرابون، کتاب ۱۱، فصل اول شماره ۴.

- ۲- همانجا، شماره ۷۵.

- ۳- همانجا. شما، ۷۵.

- ^۴ - موسس، همانجا کتاب اول، فصل ۱۸.

- ۵- همانجا. کتاب اول، فصل ۱۸. ایروان: ۱۹۶۹. ص ۳۸.

- ^۶- استرابون. کتاب اول، فصل ۱، شماره ۸.

بنیامین اختراع شده است.^۱

الفبای آران از ۵۲ حرف تشکیل می شود شامل ۹ صدادار (دو گونه آ سه گونه ای، ی، ا، ا، او) و ۴۳ حروف صامت یا بی صدا. دانشمندانی چون آ. شانیدزه و هراچیا آجاریان روی الفبای آران کار کرده اند لیکن با توجه به کمبود متون کافی تحلیل زبانی آن تاکنون به نتایج قابل توجهی منتهی نشده است. هنگام حفاری های مینگچاور تکه هایی از نوشته های مفروض آران روی سنگ صخره ای، تکه های سفالی و غیره یافت شده است. بررسی و تجزیه و تحلیل زبان آران با استفاده از این یافته های قلیل تاکنون به نتایج قابل توجهی نرسیده است.

کلیسای آران

نخستین اسقف کلیسای آران گریگوریس نام داشت که برای اشاعه مسیحیت از ارمنستان به آران رفته بود لیکن او در سال ۳۳۸ به دستور ستروک پادشاه اشکانی ماساژتها کشته می شود و در آماراس به خاک سپرده می شود. با این حال مسیحیت در آران گسترش می یابد و به مذهب رسمی تبدیل می گردد.

وانک گانزاسار در آرتساخ (قراباغ)

اختراع حروف الفبای آران توسط مسروپ ماشتوتس به کمک بنیامین در سال ۴۲۰-۴۱۵ باعث اشاعه مسیحیت و رونق فعالیت های مذهبی می گردد، گرچه زبان ارمنی برای مراسم کلیسایی بکار می رفت. مرکز اسقفی آران در روستای آماراس واقع بود. اسقف های آران توسط جاثلیق های ارمنستان (رهبران کل کلیساهای ارمنی) تقدیس می یافتند. ساسانیان از گروه های مذهبی ضد خالسدونی و ضد بیزانسی به رهبری کلیسای ارمنی حمایت می کردند. در جلسه سال ۵۰۳ که در دوین برگزار شد و در جلسه ۵۵۱ دوین کلیساهای ارمنی و آران کلاً از کلیساهای بیزانس منفک و مستقل شدند. از آن پس رهبر کلیسای آران لقب «جاثلیق» داشت لذا مقر جاثلیقی آران تحت حمایت کلیسای ارمنی و جاثلیق کل ارمنستان تشکیل شده

در نتیجه لقب «جاثلیق آران»، لپنیاس و جوغا» بکار رفت. نخستین جاثلیق کلیسای آران آباس (۵۹۶-۵۵۲) نام داشت. و شهر پارتاو یا بردع یا بردعه مرکز کلیسای آران گردید. از سال ۶۰۹ به بعد که کلیسای گرجستان از وضعیت استقلال کلیسایی صرف نظر کرد و به کلیسای بیزانس متشبث گردید، حوزه های اسقفی آران (پارتاو، جوغا، کاپاگاک، آماراس، هاشو، تاغزانک، وانک مزاران، وانک کلخو، ساغیان، شاکی یا شکی و غیره) جاثلیقی آران را تشکیل دادند که مقر تابستانی آن قلعه بردتاکور بود.

یک نمونه کلیسای آرانی

کلیسای آران همانند کلیسای ارمنستان در سالهای ۶۲۶-۵۹۱ بر علیه فعالان خالسدونی مبارزه کرد. این در واقع مبارزه ای سیاسی میان شرق و غرب بود. پس از یورش تازیان جنبش خالسدونی با رکود روبرو شد و کلیسای آران به یکی از حوزه های اسقفی کلیسای ارمنی تبدیل گردید. وانک خامشی واقع در دهستان میابور در پادشاهی پاریسوس در سده های ۱۰-۹ تبدیل به مرکز کلیسای آران گردید. از سال ۱۲۴۰ به بعد جایگاه حوزه اسقفی وانک گانزاسار اهمیت بیشتری یافت (در اینجا خاندان حسن جلالیان ارمنی حاکم بودند) در سده ۱۴م. گانزاسار تبدیل به مرکز جاثلیقی آران شد و به مقر جاثلیقی گانزاسار اشتها یافت که از جاثلیق ارمنستان تبعیت می کرد. وانک جاثلیق نشین گانزاسار در واقع مرکز مهم سیاسی و معنوی حاکمان محلی ارمنی یا ملک های آرتساخ بود. از نیمه سده ۱۷ تا سده ۱۹ جاثلیق های کلیسای آران حریفان خود را داشتند (واقع در وانک یریتس مانکان در خاچن).

جاثلیقی آران به فرمان حکومت تزاری در سال ۱۸۱۵ منحل شد. از این زمان به بعد حوزه ها و نواحی تابع جاثلیق آران تبدیل به دو حوزه اسقفی و یک نمایندگی مذهبی تابع جاثلیق ارمنستان در اچمیادزین شدند.

حوزه اول (حوزه شوشی یا آرتساخ) شامل این نواحی بود: واراندا، خاچن، دیزک، بردازور، جرابرد، گلستان، لنکران، شکی، کاپاگاک، حاجی، خنی، کامبجان و آراش. حوزه دوم اسقفی (با مرکز شماخی) شامل در بند، قوبان، باکو، سالیان و نواحی و کلیساهای نزدیک بود. مرکز نمایندگی مذهبی سوم شهر گنجه بود و دهستان های گاردمان، پاریسوس و زاده تابع آن بشمار می رفتند.

ادامه دارد

^۱ - کوریون. تذکره مسوپ ماشتوتس. ایروان: ۱۹۴۱. ص ۷۳-۶۸.

Լույս են տեսել

Էդիկ Բաղդասարյանի նոր գրքերը

-ԻՐԱՆԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ-ը 10 ՀԱՏՈՐՈՎ

-ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ-ը 7 հատորով

-دوستی دیرینه ایرانیان و ارمنیان (Պարսկերեն) –Հայ-պարսիկ դարավոր բարեկամությունը

-ԻՐԱՆԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ-ը՝

تاریخ ارمنیان ایران – جلد اول و دوم 2 ՀԱՏՈՐՈՎ (պարսկերեն)

-Աղվանք, Աղբեջան, Ոճրագործություն եւ Ծավալապաշտություն

(Պարսկերեն) ارکان، آذربایجان، جنایت و توسعه طلبی

-تاریخ ادبیات ارمنی در ۳ جلد (Պարսկերեն) Հայ Գրականության Պատմություն 3 հատորով

-Հայկական հարցը, հնագույն շրջանից մինչև մեր օրերը, 2 հատորով (Հայերեն)

-شاهنامه و منابع ارمنی (Պարսկերեն) Հայկական աղբյուրները

-کومیتاس و شکل گیری موسیقی کلاسیک ارمنی (Պարսկերեն) Հայ դասական երաժշտության ձևավորումը

-گیکور، اثر هوانس تومانیان برگردان انگلیسی، تورونتو، ۲۰۱۴, անգլերեն, Գիքորը

-Հռովանդակի ժողովածու, Հատեր Ա,Բ- Պարսկերեն

گزیده مقاله های فارسی ادیک باغدادساریان، جلد ۱ و ۲،، تورونتو، ۲۰۱۴

-Հռովանդակի ժողովածու, Հատեր Գ, Հայերեն

گزیده مقاله های ارمنی ادیک باغدادساریان، جلد سوم،، تورونتو، ۲۰۱۴

-Հայ գրականության ընտրանի (Անգլերեն եւ պարսկերեն) Տորոնտո, 2014.

گزیده نثر و نظم ادبیات ارمنی، برگردان فارسی و انگلیسی – ادیک باغدادساریان، تورونتو ۲۰۱۴

- ادیک باغدادساریان، تورونتو ۲۰۱۴ نگاهی بر شیوه نگارش فارسی. 2014. (Պարսկերեն) Տորոնտո, Մաթեմատիկայի Պարսկերենի Ուղղագրության,

- ادیک باغدادساریان، تورونتو ۲۰۱۴ نگاهی بر فن ترجمه، فارسی، 2014, (Պարսկերեն), Տոտոնտո, 2014, -Թարգմանության մասին

-Հայոց ցեղասպանության Պատմություն, (Պարսկերեն), Տորոնտո, 2014

تاریخ نژادکشی ارمنیان، فارسی – ادیک باغدادساریان، تورونتو ۲۰۱۴

-Հայկական Հարցի Մանիֆեստ, Տորոնտո 2014

-Իրանահայ Համայնքի Ամբողջական Համառոտ Պատմություն, 2 հատորով, հատոր 1 եւ 2, Տորոնտո, 2015:

-Անանիա Շիրակացի, Մաթեմատիկա, Պարսկերենի թարգմանեց Էդիկ Բաղդասարյանը, Տորոնտո, 2015:

Anania Shirakatsi, Mathematics, translated into Persian by Edic Baghdasarian, Toronto, 2015.

آنانیا شیراکاتسی دانشمند سده ۷ میلادی، ریاضیات، ترجمه ادیک باغدادساریان، تورونتو ۱۳۹۴.

-Անանիա Շիրակացի, Տիեզերագիտություն, Պարսկերենի թարգմանեց Էդիկ Բաղդասարյանը, Տորոնտո, 2015:

Anania Shirakatsi, Cosmography, translated into Persian by Edic Baghdasarian, Toronto, 2015.

آنانیا شیراکاتسی دانشمند سده ۷ میلادی، کیهانشناسی، ترجمه ادیک باغدادساریان، تورونتو ۱۳۹۴.

-History of Mathematics in Armenia, in English, by Edic Baghdasarian (Ed. Germanic), Toronto, 2015

Մաթեմատիկայի Հայաստանում (Անգլերեն), աշխատասիրեց Էդիկ Բաղդասարյանը (Էդ. Գերմանիկ), Տորոնտո, 2015

-Դավադրությունը Հայ Ժողովրդի Պատմության մեջ, Տորոնտո, Կանադա, 2016

-The Armenian Question Manifesto (in English) Toronto 2016

Edic Baghdasarian, The History of the Armenians in Iran, Two volumes, Vol. 1-2, in English, Toronto, 2016.

-Aran, Azerbaijan, Crime and expansionism, Toronto, 2016

جمهوری آذربایجان – فارسى ۱۳۹۵ تورونتو

Հայկական ընտանիք, պատմա-ազգագրական ակնարկ, Տորոնտո, 2016, The Armenian Family throughout the history,

خانواده ارمنی در درازنای تاریخ، تورنتو ۲۰۱۶, Toronto, 2016,

Encyclopedia of Armenian Historical Geography, in English, Toronto, 2017

Armenian Biographical Encyclopedia, in English, Toronto, 2017

Encyclopedia of Armenian Diaspora, in English, Toronto, 2017